Эхэ найхан чөтагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гаргана

Бүгэдэ арадай газетэ

1994 АВГУСТ 10
Намарай түрүү хара бишэн һара һарын 3
СРЕДА
Гарагай 4
№ 152 (18994)
Газетын сэн захилай 10 түх.
Хэлсээтэ сэн.

Республикымнай ажалай үдэр

ЭЛЭГ ДУНДАА

...дээгээр Хо... Хүлэй сов...атайн отде...балга улам ...ябуулагда... ...уговод Вла...евич Маша...өрилдэг түтэй байба бш...лэгшын гайха...дэнь. «Саарһ...» —гэжэ алба... амарханаар ...

Харин һаа... палитедэй ба... ледэй үүдэнд... саарһан дуу... носхол бин б...

ЮРЫН Л... ХА...

Энэдхэгтэхи... гали штадай... байшан айха... харууһалагдаг... һал энэ байг... шад алдуу п... ментын нөөл... дээр гриф ш... бшуу. Хару... час соо шах... үнэртэй шубу... жа ядаба.

Заседанину... һоо гараһан... харуулшадай... шинидам абаа... ень хэдэн сек... шань үлдэжэ... рынгөө нютаг... нуудые тара... үлдэжэ гарг... Харин энэтна... буун ха юм... һанаа амарх...

РОМЕО ГЭ...

Энэдхэгэй... дохи Махара... хын нэрэмжэ... ехэ шахарду... хөолдобо. Н... шан эхэнэрэ... гадта ходо... нине туляада... ба. Эхэнэрэ... хадаа тэрэ... нэрлэгдээ. Б... хаагшад тэрэ... шье ядаа. Е... гадажа шада... Үшөө нэгэ...

нэрэй сагһаа... хихэдэнь, һе... дажа алаха...

АРАЙ АМИД...

Африкада... рэн болохо... юстициин м... рэнэй тамг... Фостэн Куа... шамайхан а... жэ тоолоно. ... бшэн тэрээ... бухы юумэ... бшуу. Амар... тэ түрэл Б... ерээд байха... тай эльбэшэ... ди министр... гэ гаргаһан...

Эльбэшэн... шагтай шу... гоор дуу... гэр сүм Ба... ха юм. Ми... шамай ами... шэн өөрөө... хэрэгтэ дай... хотодо ажа... Шуурганай... ногой үнэг... айхабтараар... барашоо юм...

АЛДАР...

США-гай... заха хольш... ажаһуудаг... риф юм. Т... аргаар алда... дээд, һургуу... таһалга со... яһа хулуу... ба соо бу... лицида хо... өөрөө тэрэ... ошобо. Зүг... байһаниинь... Хүнэйнь ар... лэй саана... ба бшуу. ... алаһан тү... нээжэ шал...

НЕДОНДОНОЙХИЁО БҮ ДАБТАЯЛ!

...мэдэһээр, байгша ондо үб... ...лэдхэлгын худэлмэри баһал... ...байдалда үнгэргэгдэнэ. Тин... ...жа абаһан үбһэ ногоогоо... ...агалха хэрэгтэй.

...жөлдэ үбһэ халагалха гу... ...руулһаннаа болжо. респуб... ...ажахынуудта нилээд ехэ... ...ртэ орохоон байна. Жөшөэ... Бэшүүрэй аймагай «Рас... ...адо 310 центнер һолоомон... ...р силос. Түнхэнэй аймагай таряашадай ажахынуудай «Сибиряк» нэ... ...галөлдэ 2500 центнер үбһэн түймэртэ ...латашаһан байна.

Гол түлөб сабшаһан үбһөөс хатааха технологи хазагайруулагдажа, нимэ ушарнууд үзэгдөө ха юм. Үнгэрэгшэ жөлдэ бухыдоо 1635 тонно үбһэн түймэртэ шатаа. Мүнөө хүтэлбэрилэгшэ бүхэн сабшаһан үбһэндөө һаналаа табиха зэргэтэй. Нойтоор абаһан үбһөөс нарин нягтаар хатааха аргаяа бэлэрэл.

В. ХАРТАЕВ.

ГАРГАШАНЬ БАГА

...вагон заһа... ...одто шэнэ... ...-ресторануу... ...лжа эхилбэ... ...үгэй түмэр ...ябуулагда... ...уговод Вла... ...евич Маша... ...өрилдэг түтэй байба бш... ...ньһожоруу... ...но Ехэ-Тар... ...хоол хада... ...томо холо...

Вагоной ...өрэлгэнүүдые заһабарилдаг цехэй хүдэлмэришэд олонхи түхеэрэлгэнүүдыень заһабарилха болоно. Тиимэһээ эндэ элдэб түхеэрэлгэнүүд хабсаргалдаһан байна.

Мүн тиихэдэ вагоной кузов заһабарилгын цехэйхидтэй аар хангадаг түхеэрэлгэнүүдые заһабарилха болоно. Түмэр замуудта ашаглагдадаг шэнэ вагон-ресторануудые гансал Днепропетровскын завод заһабарилдаг юм. Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй түмэр замуудта ашаглагдадаг нимэ вагонуудые эндэ заһабарилдаг болоходо, ашаг үрэтэй, мүнгэнэй талаар гаргаша багатайшье байха.

Манай корр.

ХҮНДЭМҮҮШЭ ЁҺООР УГТАЯ!

...оной августын 12-то номин ...йгал далай дээрэ дэлхэйн ...дунда мэдэжэ болоһон көсөө... ...угталга болохо юм. Энэ... ...ндэтэ айлшад Горячинск ку... ...зуура амарха, Улаан-Удэ... ...ерэхэ гэжэ хараалагдаа... ...нууд болон астронавтнуу... ...дхэйн 10-дахи конгресстэ ха... ...Байгал далай дээрэ ерэһэн ...ттаха республикын эмхидхэ... ...рет байгуулагданхай. Коми... ...улэгшээр Бүрлад Республи... ...тельствын түрүүлэгшын ор... ...Ч. Нимаева томилогдоһон...

...лхэйн 10-дахи конгресс дээ... ...хэлсэгдэхэ зарим асуудал... ...ай республикын нинслэл— ...хотодо зүбшэн хэлсэхэ гээд ...Конгрессэй гол зорилгонь ...онавтнуудай замбуулин соо... ...нэ ябаха үедөө суглуулһан ...эй бухы түйлалта, һанамжа, дурадхалнуудые хүнэй ажабайдал, ажаһуудалда хэрэглэхэ талаар ехэ хөөрэлдөөн болохо зэргэтэй. Энэмнай, богонөөр хэлэхэдэ, «Замбуулин, газар ба байгаали» гэһэн үгэнүүдһээ бүридэнэ, —гэжэ Лидия Чимитовна тайлбарилна.

Манай ороной хүндэтэ космонавтнууд Улаан-Үдэ ерэхэдээ, республикын ажалшадтай уулзалга үнгэргэхэ гээд хараална. Августын 14-дэ үдэрэй 3 часта Улаан-Үдэ хотын Советүүдэй талмай дээрэ түрүүшын уулзалга эмхидхэхэ. пресс-конференци үнгэргэхэ талаар эмхидхэлэй худэлмэри ябуулагдана. Удаань тэр бүлөөрөө ерэһэн айлшад Ивалгын дасан, этнографическа музей хүрэхэ, үдэшэндөө оперо болон баледэй академическэ театр соо концерт хараха юм.

Улаан-Удын, Горячинскын ажалшад хүндэтэ айлшадаа угтахаар эмхидхэлэй хэмжээ ябуулганнуудые эдэ үдэрнүүдтэ бэлдэжэ, хэжэ эхилэнхэй.

Манай корр.

...ИН ЕХЭТЭЙ ТЭЖЭЭЛ

...йдынгаа бай... ...ангүй зүбөөр ...адаа һаа, ба... ...баялиг бай... ...аа. Хэр урда ...дайдын хэ... ...эмы хэлсэ... ...ндэ хүдөө ...ргүтэлбэрилэг... ...даа дуталда... ...лоомо бэдэр... ...гүүр ябадаг, ...н гаргашал... ...эд һайн ша... ...эл хэн үгөөд ...рөөнэй асар... ...ды ехэ мүн... ...наб?

... шэнэһэнэй ... һая унаад ...луулаа һаа, ...омин байна ...фермын үнэ... ...хада гараад ...ажаглаа һэн ...й, уляаһанай ...а, шэнһэнэй ...мар амтатай... ...лан эндэг ...мартаа ойдо ...алай үнэн хэ... ...эр, хурса, бэ... ...ень шадалтай, сэмгэтэй ябадаг ха юм.

Тоһо түлишын үнэтэй, запас хэрэгсэлнүүдэй хомор болоһон ушарһаа, зарим бага шадалтай ажахынууд тарилгаяа хэжэ шаданагүй ха юм. Тэдэшье үнэтэй талха таряа малда эдюулжэ байнхаар, шэнэһэнэй шэлбэһэ, хуһа, уляаһанай набша намаа суглуулжа хадагалаад, эгээл витамин-тай зүйлөөр ядалдаг хабарай үедэ малдаа эдюулэ һаа, «нэгэ һомоор хоёр шандага барихан-тай аллн» болохо бэшэ гү?

Шэнэһэнэй шэлбэһэн, хуһа, уляаһанай намаа ой тайгын дэбисхэр болоод шаралжа, үжэжэ хэбтэдэг ааб даа. Аажам һайн сагта тэрэнние суглуулжа ябаха хүн үгышье байгаа һэн гэлэй.

Талха, таряагаа тарижа шадаагүй зарим ажахын һанаагаа табижа, һургуулиин үхибүүдтэ хандажа энэ үнэтэ тэжээл бэлэдхэжэ туршаа һаань, һаадта болохогүй гэжэ һанагдана.

Д. ДОРЖИЕВ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

БЮДЖЕДЭЙ, НАЛОГУУДАЙ, ФИНАНСЫН БА БАНКНУУДАЙ ТАЛААР БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ КОМИТЕТ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **нигэжэ тогтооно:**

Бюджедэй, налогуудай, финансын ба банкнуудай талаар Буряад Республикын Арадай Хуралай комитедые нимэ бүридэлтэйгөөр баталха:

Семенов Б. Ц.— комитедэй түрүүлэгшэ, һунгуулиин Закаменскын 15-дахи округһоо депутат, Захааминай район;

Белоколодов Н. М.—һунгуулиин Лебедевскэ округһоо депутат, Улаан-Удэ хото;

Бодров В. А.—һунгуулиин Северобайкальскын городской 43-дахи округһоо депутат, Хойто-Байгалай аймаг;

Будаев В. Ц. — һунгуулиин Орongын 17-дохи округһоо депутат, Ивалгын район;

Доржиев Ц. Э.— һунгуулиин Нарһатын 10-дахи округһоо депутат, Яруунын аймаг;

Иванов С. В. — һунгуулиин Мухар-Шэбэрэй 27-дохи округһоо депутат, Мухар-Шэбэрэй аймаг;

Кожевников Г. Г.— һунгуулиин Школьно 49-дэхи округһоо депутат, Улаан-Удэ хото;

Марактаев Ю. Л.— һунгуулиин Түнхэнэй 39-дэхи округһоо депутат, Түнхэнэй аймаг;

Михалев М. В. —һунгуулиин Тарбагатайн 38-дахи округһоо депутат, Тарбагатайн аймаг;

Саганов В. В.— һунгуулиин Хэрэнэй 40-дэхи округһоо депутат, Түнхэнэй аймаг;

Старков В. В. — һунгуулиин Нижнеангарскын 33-дахи округһоо депутат, Хойто-Байгалай аймаг;

Хингелов В. В.— һунгуулиин Багдаринай 3-дахи округһоо депутат, Баунтын район;

Эрдынеев К. Д.— һунгуулиин Хорин 42-дохи округһоо депутат, Хорин аймаг.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. И. СЕМЕНОВ.

Улаан-Удэ хото.
1994 оной августын 1.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

ГҮРЭНЭЙ БАЙГУУЛАМЖЫН, НЮТАГАЙ ӨӨҺЭДЫГӨӨ ХҮТЭЛБЭРИЛГЫН, ХУУЛИ ГАРГАЛГЫН, ХУУЛИИН БА ХУУЛИ САХИЛГЫН ТАЛААР БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ КОМИТЕТ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **нигэжэ тогтооно:**

Гүрэнэй байгууламжын, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын, хуули гаргалгын, хуулиин ба хуули сахилгын талаар Буряад Республикын Арадай Хуралай комитедые нимэ бүридэлтэйгөөр баталха:

Марков В. И.—комитедэй түрүүлэгшэ, һунгуулиин Студенческэ 60-дахи округһоо депутат, Улаан-Удэ хото.

Белоусов В. В.—һунгуулиин Восточно 51-дэхи округһоо депутат, Улаан-Удэ хото;

Будаев В. Ц.—һунгуулиин Орongын 17-дохи округһоо депутат, Ивалгын аймаг;

Кардаш А. И.—һунгуулиин Муйскын 29-дэхи округһоо депутат, Муйскын аймаг;

Кукшинов В. К.—Һунгуулиин Советскэ 65-дахи округһоо депутат, Улаан-Удэ хото;

Молоков В. И.—һунгуулиин Шишковско 44-дэхи округһоо депутат, Улаан-Удэ хото;

Молоков В. А.—һунгуулиин Ильинснын 32-дохи округһоо депутат, Прибайкалиин аймаг;

Нечаев А. Г. — һунгуулиин Хяагтын худөөгэй 26-дахи округһоо депутат, Хяагтын аймаг.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. И. СЕМЕНОВ.

Улаан-Удэ хото.
1994 оной августын 1.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

УЛАСХООРОНДЫН БА РЕГИОНУУД ХООРОНДЫН ХОЛБООНОЙ, ҮНДЭҺЭТЭНЭЙ АСУУДАЛНУУДАЙ, ОЛОНИИТЫН ЭМХИНҮҮДЭЙ БА ШАЖАН МҮРГЭЛЭЙ НЭГЭДЭЛНҮҮДЭЙ ХЭРЭГҮҮДЭЙ ТАЛААР БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ КОМИТЕТ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **нигэжэ тогтооно:**

Уласхоорондын ба регионуud хоорондын холбооной, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, олониитын эмхинүүдэй ба шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар комитедые нимэ бүридэлтэйгөөр баталха:

Боростоев Д. Ч. — комитедэй түрүүлэгшэ, һунгуулиин Яруунын 9-дэхи округһоо депутат, Яруунын аймаг;

Айдаев Г. А.—һунгуулиин Зареченскэ 62-дохи округһоо депутат, Улаан-Удэ хото;

Гейдебрехт В. О.—һунгуулиин Кабанскын 18-дахи округһоо депутат, Кабанскын аймаг;

Дождикова Г. А. — һунгуулиин Центральна 50-дахи округһоо депутат, Улаан-Удэ хото.

Касьянов А. И.—һунгуулиин Железнодорожно 45-дахи округһоо депутат, Улаан-Удэ хото;

Михалев М. В.—һунгуулиин Тарбагатайн 38-дахи округһоо депутат, Тарбагатайн аймаг;

Намдаков Б. Н.—һунгуулиин Тохойн 35-дахи округһоо депутат, Сэлэнгын аймаг;

Пронин С. И.—һунгуулиин Калашниковска 55-дахи округһоо депутат, Улаан-Удэ хото;

Самаев Ф. С.—һунгуулиин Ахын 30-дахи округһоо депутат, Ахын аймаг;

Санжижапов Н. Ц.—һунгуулиин Хяагтын худөөгэй 25-дахи округһоо депутат, Хяагтын аймаг;

Сундаров Д. Д.—һунгуулиин Хурамхаанай 23-дахи округһоо депутат, Хурамхаанай аймаг.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. И. СЕМЕНОВ.

Улаан-Удэ хото.
1994 оной августын 1.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХҮНДЭТЭ НЭРЭ ЗЭРГЭНҮҮД

Худөө ажахын үйлэдбэрние хүгжөөлгэдэ габьяатай байһанайнь, үни удаан саг соо оролдосотойгоор худэлмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиум 1994 оной июниин 21-нэй Зарлигаар **«Буряад Республикын худөө ажахын габьяата худэлмэрилэгшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо гэбэл:

Доржиев Бадма Будаевичта — Буряад Республикын һайн дуранай зүгшөдэй бүлгэмэй түрүүлэгшэ.

Жамбалдоржиев Борис Дамдиновичта — Хоринин районой худөө ажахын управленииин худөө ажахын зүйлнүүдэй шанарай ба бэлэдхэлгын талаар гүрэнэй ахамад инспектор.

Трофимов Василий Иннокентьевичтэ — Буряад Республикын Верховно Советэй Комитедэй гол мэргэжэлтэн.

* * *

Худөө ажахын эрдэмые хүгжөөлгэдэ, худөө ажахын мэргэжэлтэдые бэлдэлгэдэ габьатай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиум 1994 оной июниин 21-нэй Зарлигаар Буряадай худөө ажахын институдай багшанарта хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые олгобо гэбэл:

«Буряад Республикын эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша»

Цыдыпов Виктор Цыбиговичта — кафедрые даагша, ветеринарна эрдэмэй доктор, профессор.

«Буряад Республикын худөө ажахын габьяата хүдэлмэрилэгшэ»

Мункоев Бато Очировичта — доцент, худөө ажахын эрдэмэй кандидат.

Цыдыпов Дамдинсурун Чултумовичта — доцент, худөө ажахын эрдэмэй кандидат.

* * *

Худөө ажахын үйлэдбэрние хүгжөөлгэдэ габьяатай байһанайнь, үни удаан саг соо оролдосотойгоор худэлмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиум 1994 оной июниин 21-нэй Зарлигаар Түнхэнэй районой ажалай болон дайнай ветерануудай советэй түрүүлэгшэ **Серебренников** Василий Давыдовичта **«Буряад Республикын худөө ажахын габьяата худэлмэрилэгшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

* * *

Үйлэдбэрние хүгжөөлгэдэ габьяатай байһанайнь, үни удаан саг соо оролдосотойгоор худэлмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикадахи Россин Федерациин контразведкын федеральна албанай автомобилиин жолоошон **Панисов** Геннадий Николаевичта **«Буряад Республикын транспортын габьяата худэлмэрилэгшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

* * *

Хэлхээ холбоое хүгжөөлгэдэ габьяатай байһанайнь, үни удаан саг соо оролдосотойгоор худэлмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиум 1994 оной июниин 21-нэй Зарлигаар Хэжэнгын районой хэлхээ холбооной олондо мэдээсэл тараалаг хэрэгсэлнүүдые илгагша **Цыденова** Яжит Шагжиевнада **«Буряад Республикын хэлхээ холбооной габьяата худэлмэрилэгшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

* * *

Арадай уран һайханай болон зохёохы ажал ябуулгада габьяатай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиум 1994 оной июниин 21-нэй Зарлигаар Тарбагатайн районой соёлой таһагые даагша **Чебунин** Иван Степановичта **«Буряад Республикын соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

* * *

Элүүрые хамгаалгада габьяатай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиум 1994 оной июниин 21-нэй Зарлигаар Улаан-Удын гарнизоной госпиталиин начальник, медицинын албанай полковник **Грицак** Николай Арсентьевичтэ **«Буряад Республикын элүүрые хамгаалгын габьяата худэлмэрилэгшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

* * *

Хүгжэмэй искусствые хүгжөөлгэдэ габьяатай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиум 1994 оной июниин 21-нэй Зарлигаар Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй академическэ театрай артистнуудта хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые олгобо гэбэл:

«Буряад Республикын арадай артист»

Базарова Виктория Жамьяндоржиевнада — оперын дуушан.

«Буряад Республикын габьяата артист»

Тимофеева Алла Ивановнада — оперын дуушан.

Шмельков Альфир Константиновичта — оркестрэй артист.

Шойдагбаева Татьяна Бадмажаповнада — оперын дуушан.

ИТАР-ТАСС һүүлэй мэдээсэл

ЧЕЧНЯГАЙ БАЙДАЛ ХАРАЖА ҮЗЭХЭГҮЙ

МОСКВА. Гүрэнэй Дүүмэ һаяын сагта Чечняда тохёолдоһон байдал зүбшэн хэлсэхээр түсэблэнэгүй гээд талатын хүдэлмэрние эмхидхэхэ талаар комитедэй түрүүлэгшэ Владимир Бауэр мэдээсэнэ. «Гэбэшье Хойто Кавказдахи байдалай улам зүрюу болоо һаань, саашадаа энэ асуудал табигдажашье болохо» —гэжэ тэрэ хэлэнэ.

Чечнядахи байдал зүбшэн хэлсэхын тула Дүүмэ дары түргэн суглархань гэһэн хөөрэлдөөн үнгэрэгшэ долоон хоногой эсэстэ гараа һэн.

Чеченэй Республикада болжо байһан үйлэ хэрэгүүдые Дүүмэ анхаралтайгаар адаглажа байдаг. Хэрбээ хэрэгтэй болоо һаань, бухы депутадууд Москвада түргөөр суглараха аргатай. Тэдэнние суглуулхын тула ороидоо 36 час хэрэгтэй байха гэжэ Владимир Бауэр хэлэнэ.

БУУ ЗЭБСЭГ ХУДАЛДАЖА БОЛОНО

ВЛАДИВОСТОК. Үндэр хэмжэзнэй технологёор хангагдаһан хизаарай оборонно предприятинуудай шэнжэ шанар хубилгаха хэрэгые зогсоожо, эндэ бүтээн гаргадаг буу зэбсэгые гүрэнэй хиналта доро өөһэдөө худалдаха арга Приморидо олгохо хэрэгтэй гээд Приморин губернатор Евгений Наздратенко тоолоно.

Хизаарай оборонно предприятинуудай хүсэ шадал тэрэ зандаа үлөөгдэхэ ёһотой, «Дэлхэйн хэмжэзгээр эмхидхэгдэһэн үндэр хэмжэзнэй технологитой үйлдбэрние зогсоожо болохогүй». Жэшээлхэдэ, дэлхэй дээрэ эрхимүүдэй нэгэн гэжэ тоологдодог, Приморийн бүтээн гаргадаг «Черная акула» гэжэ вертолет манай хизаар хилын саагуур худалдахаар дурадхаха аргатай гэжэ Наздратенко тоолоно. Гадуур Энэдхэгтэ ба Хитадта хэрэглэгдэдэг сэрэгэй техникэдэ нөөсэ хэрэгсэлнүүдые худалдажа болохо байгаа.

Зэр зэбсэг сэхэ худалдаха арга боломжо Приморидо олгохо гэһэн дурадхал оруулсадаа, «зэр зэбсэг ямар нэгэн гүрэндэ худалдаха дурадхал Гадаадын хэрэгүүдэй министерство, оборонно промышленностиин һалбаринуудта ажалладаг мэргэжэлтэд, правительствын түлөөлэгшэд оруулха ёһотой» гэжэ областиин губернатор тэмдэглэнэ. «Буу зэбсэг өөрынгөө дураар худалдаха гү, али энэ тухай хөөрэлдөөшье гаргаха ушар байха ёһогүй», —гэжэ тэрэ хэлэнэ.

ХЭЛСЭЭ БАТАЛБА

АЛМАТЫ. Зүүн-Казахстанай область болон Алтайн хизаар хүршэ эдэ хоёр нютагуудай хоорондохи экономическа харилсаан болон худалдаа наймаан тухай хэлсээ баталаа. Энэ документ ажал ябуулгын бухы талаар үргэн хэмжээнэй болон алишье таладань ашаг үрэтэй харилсаа холбоо хараална. Мүн хамтын банк байгуулхаар хараалагдана. Тиигэбэл түлбэриин элдэб асуудалнуудые бэлэар шидхэхэ болоно бшуу. Тиин Барнаул—Усть-Каменогорск — Алматы гэһэн шэнэ авиалини нэгэдэхэ юм. Областиин ба хизаарай түбүүдтэ дээдэ хэмжээнэй магазинуud һаяын сагта нэгэдхэ. Арад зоной үргэн хэрэглэмжын эд бараа худалдаха хамтын лармаг үнгэргэхөөр бэлэдхэл ябуулагдана. Гэмтэ ябадалнуудтай хамтадаа тэмсэхэ зорилгонуud, соёлой, гэгээрэлэй болон бусад асуудалнуud мартагдангүй хэлсээндэ оруулагданхай.

ҮШӨӨ НЭГЭ ПОЛИТИЧЕСКЭ ПАРТИ

ЧЕБОКСАРА. 67 наһатай офтальмолог Святослав Федоров өөрынгөө политическэ партиг — арадай өөрыгөө хүтэлбэрилхэ партиг эмхидхэхэнь. Москвада оршодог һалбаринуud хоорондын эрдэмэй-техническэ «Микрохирургия глаза» комплексдо октябриин 15-да эмхидхэн байгуулгын съезд үнгэргэхөөр түсэблэгдэнэ.

Ёһо заншалаараа түрэһэн үдэрөө тэмдэглэхэсэ Чебоксара ерэһэн С. Федоров өөрөө энэхэн тухай мэдээсээ. Урдань Чувашида тэрэ зоной нюдэ аргалха талаар эрдэмтэ худэлмэриеэ эхилһэн, нюдэ руу хэмэл болорхонние табиха түрүүшын операци үнгэргэһэн намтартай. Мүн эндэ мүнөө мэдэжэ болоһон комплексын түрүүшын филиал нээгдэһэн юм.

Чувашай Президент Николай Федоровтой хамта Святослав Федоров хэдэн предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй, бизнесменүүдтэй уулзаһан байна.

ЗҮБ СЭГНЭЛТЭ ҮГЭХЭН ТУЛА

МОСКВА. Акционернэ «МММ» бүлгэмэй түүхые хаража үзэхэн тула Третейскэ сүүдэй үүргые дүүргэхээр бэлэн байһан тухайгаа Росси дотор эгээн томо олзын хэрэг эрхилэгшэдэй нэгэдэл мэдүүлээ.

Хэнһээшье дуулыдадаггүй, ажал хэрэгээ һайн мэдэхэ зургаан лэ амяараа хүнүүдэй гү, али эмхинүүдэй ажал хэрэгые зүбөөр сэгнэжэ, бизнесэй һалбарида хуулиин ёһоор гурим байгуулха хэмжэзнүудые дурадхаха аргатай гээд олзын хэрэг эрхилэгшэдэй холбооной бүгэдэ Россин нэгэдэлэй тааруулан хүтэлбэрилхэ соведһээ болон «Россин бизнесэй тухэрэзн шэрээ» худэлөөнһөө орохоо мэдээсэл соо хэлэгдэнэ.

«Россин бизнесэй түхэрэзн шэрээ» нэгэдэл 1993 оной октябрь һарада эмхидхэгдэжэ, олзын хэрэг эрхилэгшэдые, бизнесменүүдэй эрхэ, сүлөөнүүдые хамгаалха зорилго урдаа табиһан байгаа гээд һануулая. Промышленнигуудай ба олзын хэрэг эрхилэгшэдэй Россин холбоон уласхоорондын мүнгэн һангай «Менатеп» нэгэдэл, Россин шударгы бэрхэ хүнүүдэй конгресс, экономическа эрхэ сүлөөгэй партиг, олзын хэрэг эрхилэгшэдэй 70-аад холбоон болон эблэл энэ нэгэдэлэй бүридэлдэ ородог юм.

Третейскэ сүүдэй бүридэлдэ РСПП-гэй Президент Аркадий Вольский, Россин банкнуудай эблэлэй президент Сергей Егоров, уласхоорондын «Интерприватизация» жасын президент Владимир Щербаков гэгшэдые нэгэдэл дурадхаа. Акционернүүдэй оруулһан мүнгые тэхэрюулхэ арга олгохо дурадхалнуудые мэргэжэл ехэтэй энэ бүридэл оруулжа шадаха байха гээд нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэд тоолоно.

ДУНДА ЗЭРГЫН САЛИН ХҮЛЬЭН

МОСКВА. 1994 оной январь—июнь һарануудта Россида һарын дунда зэргын салин хүлһэн 166 мянган түхэриг болоо гэхэ гү, али үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхиһээ 5,7 дахин дээгүүр байгаа гээд Россин Федерациин Гүрэнэй статистикын комитет мэдээсэнэ. Ажалай адаг бага салингай хэмжэзнһээ тэрэ 11 дахин ехэ болоно.

Промышленностиин ажалшадай салинда орходоо элүүрые хамгаалгын, гэгээрэлэй, соёлой, искусствын худэлмэрилэгшэдэй һарын дунда зэргын салин хүлһэнэй хэмжэзн 1,4—1,7 дахин доогуур байгаа.

Байгша оной июлиин 1-нэй байдалаар тодорхойлогдоһон пенсинүүдэй дунда зэргын хэмжэзн 82 мянган түхэриг болоно. Пенсионерэй ажамидарха адаг бага эрилтээр тоолохо болоо һаа, 136 процент болоно.

УНШАГТЫН ТАНИЛСАГТЫН:

2-дохи нюурта. Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ. Т. Гурова: «Голландиин технологи хэр туһатай байхань бэ?». Хүтэлбэрилэгшын бодомжонуud. В. Попов: Хүндэшье һаань, ажамидархые оролдонобди». Хүн ба үе саг. Ю. Раднаев, Б-М. Жигжитов: «Сүхэршэгүй зориг».

3-дахи нюурта. Б. Гомбоев: «Хэн? Юун?»—түгэсхэл. Буддын суртал»— үргэлжэлэл. Үнгэтэ юртэмсын нюусануud. ИТАР—ТАСС: түби дэлхэй мүнөөдэр.

4-дэхи нюурта. Соёлой һонинуud. А. Жамбалон: «Залуу наһанай заан» — публицистикэ. МВД-нээ мэдээсэнэ. Дэлхэйн һониной дэмжэлэ.

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ГОЛЛАНДИИН ТЕХНОЛОГИ ХЭР ТУҺАТАЙ БАЙХАНЬ БЭ?

Манай аймагай Үнэгэтэйн совхоз энэ жилдэ Голландиин «Бейо» фирмэтэй хэлсээ баталһандаа, үйлэдбэрнин тусхай технологическа түхеэрэлгэнүүдые абаха аргатай болоһон байгаа юм. Худалдажа абтаһан энэ түхеэрэлгын аша туһаар эдэнэр 100 гектарта ногоон мангир, 25 гектар талмай дээрэ свёкло тарижа ургуулха аргатай болоо. Юу хэлэхэб, энэмнай манай нютагай эрхэ байдалда баһал болохотой хэрэг гэжэ тоологдохо ушартай ааб даа. Баталагдаһан хэлсээгээрээ фирмынхид мүнөө жилдэ совхозые техникээр, үрэһэ хүрэнгөөр, гербицидээр гүйсэдэ хангажа шадаба. Военно-транспортна самолёдоор Улаан-Удэ хотодо трактор, сеялкэ, культиватор, хорото бодосуудые садаг түхеэрэлгэ, газарай хүрьһэ элдүүрилхэ техникэ гэхэ мэтые асараад, һүүлдэнь тэдэнээ ажахы хүрэтэр зөөжэ үгэһэн байха юм. Голландиин техникые манай гүрэнэйхитэй сасуулһанай одоол хэрэггүй. Тэдэнь, юрэдөөл, хэрэглэхэдэ, болохотой, һайн байгаа. Газар элдүүрилхэдэ, одоол урматай — үрэһэ хүрэнгөөр тэрэ тусхай нормо соонь оруулдаг техникэ байшаба. Иимэ техникэдэ атаархангүй байхын аргагүй. Гансашье машина, техникэдэ атаархахаар бэшэ юм ааб даа. Манда ерэһэн үрэһэ хүрэнгэ элдэб янзын үбшэ хабшанда, хорото шумуулнуудта дайрагдахаар бэшээр хорлоотой, бэлдээтэй байгаа. «Бидэ иимээр хүдэлжэ шадахагүй зон гээшэ гүбди?» гэһэн һанал бодолдо абтахаар болоно.

Голландиин фирмын хоёр түлөөлэгшэд - мэргэжэлтэд үшөө хабар байхада, Үнэгэтэй һууринда хүдэлхээ ерээ һэн. Эдэ хоёр түлөөлэгшэд бүхэли зундаа эндэ байхагүй, ерэжэ, ошожо байхаар хэлсээ баталанхай юм.

Үнэгэтэйн совхоз дэлгүүрэй оршон байдалда хаанаһаа мүнгэ зөөри оложо, энэ «Бейо» фирмэтэй хэлсээ баталаа юм гэжэ зарим ушшагшад һанажашье болохо. Энэмнай тон юрын хэрэг гэжэ тоолохо хэрэгтэй. Республикада валютын талаар урьһаламжын дээрэһээ үгтэхэдэ, тэрэ урьһаламжын мүнгэ зөөрине энэ хэлсээндэ гаргашалха, һайн юумэнэй одоол эхи табиха гэжэ шинидхэгдээ һэн. Ажахы намартаа ургасаяа хуряаһанайнгаа һүүлдэ тус фирмэтэй тоосоогоо хэхэ болоно. Бүхыдөө 4000 тонно мангир (һонгино), 1000 тонно свёкло тушаагдаха ёһотой.

Совхозой хүдэлмэрилэгшэд май һара соо түсэбөөр хараалагдаһан огородойнгоо эдеэ тарижа дүүргэһэн байгаа. Удаань тэдэнэр буртаг үбһэнтэйнь тэмсэжэ, хорото бодос— гербицид хаяжа захалаа. Ажахын хүтэлбэрилэгшэд Голландиин технологидо тон һайн газараа таһалжа үгөө, харюусалга ехэтэй, дүй дүршэлөөр баян овощ ургуулагшадые хүдэлхөөр эндэ табла. Тусхайлан хэлэбэл, габьяатай, суутай агроном-овощевод, Галина Ивановна Шигина, механизаторнууд Семен Давыдович Спиридонов, Николай Семенович Спиридонов гэгшэд эндэ хүдэлдэг болоһон байха юм. Эдэнэрые нютагайхидынь «голландецууд» гээд нэрлэдэг болонхой. Тэдэнэр Голландиин фирмын түлөөлэгшэдтэй үгээ ойлголсон, һайнаар, эбтэй эетэйгээр хүдэлнэ. Фирмын түлөөлэгшэд совхозой овощ ургуулагшадай хэжэ байһан ажалаарнь сэдьхэлээ яһала хананги.

Ажахын огородой эдеэ ургуулагшад хабарһаа хойшо мангир, свёклоёо тарихынгаа хажуугаар овощ үбэлдөө хадагалха, үрэһэеэ бэлэдхэхэ складаа һэльбэн шэнэлжэ үрдеэ. Эндэ тэдэнэр айхабтар ехэ хэмжээнэй ажал ябуулжа шадаһан байха юм.

Мүнөө полинууд дээрэ үһа сасадаг 3 түхеэрэлгэ үдэр, һүнигүй хүдэлгэдэнэ. Эдэ түхеэрэлгэнүүдые звеногой гэшүүд өөһэдөө эрхилдэг байна. Фирмын түлөөлэгшэдтэ эндэ һайн эрхэ байдал байгуулагданхай. Аймагай бүхы ажартельдэ байха эрхэгүй болобо. 1933 оной үбэл Жалсанай Чимитдоржо бүхы бүлөөрөө артелиин тосхоһоо хойшо арбаад модо, газарта — Цыбен Базар гэдаг хүнэй буусада сүлүүлбэ. Юушье үгы, хооһо нойтон, элдэб үбһэ ногоо ба үхэһэн хатаһанай юумэ суглуулан амидаржа байһыень нютагай зон

ШАНДАЛИ нютагта тоонтотой ажалай ба дайнай ветеран Дэлгэр Жалсанович Чимитдоржиевай уршагта ябадал тухай, хашагдан харшалуулжа, халуун хүйтэнние үзэһэн тухай эндэ хөөрэхэмнай.

АДАГАЛИГАЙ хоёр үндэрэй хормойдо Оргодой Бодонгууд омогтой аажам һайхан Шандали нютагта 1919 ондо Жалсанай Чимитдоржын бүлэдэ Дэлгэр гэжэ нэрэтэй хүбүүн түрөө һэн. Абань хуушан монгол бэшэг яһала һайн мэдэхэ тула 5 наһанһаань хойшо хүбүүндээ үзэг бэшэг заажа эхилһан юм. Дэлгэр ном үзэхэдөө урагшатай, ухамай һүбэлгэн, оюун һонор, оролдосотой бэрхэ байгаа. Тиигэжэ Дэлгэр юһэн наһатайдаа хүсэд ушалаг, бэшэдэг болоо һэн.

1928 ондо Шандалиин Гоншогой Бальжинимын жаахан байшан соо хотоной һургуули нээгдээ һэн. Тиихэдэ үзэг бэшэг мэдэхэ хүнүүдэй хомор байһан тула Дэлгэр хүбүүн багша болжо табигдаба. Һурагшад гэхэдэ, арбан хоёр хүн ябадаг байгаа, хахадынь наһатай зон бэлэй.

Номоо хуушан монгол үзэгөөр үзэдэг байгаа. Ехэнхидээ шубуун дэнгэй дэргэдэ үдэшэ бүри суглардаг һэн. Хабарай Никола үдэр хүрэтэр номоо үзэдэг байгаа. Тиигэжэ Дэлгэр хүбүүн нютагайнгаа олохон эннние үзэг бэшэгтэ оруулаа бэлэй. Өөрөөшье саашаа һураха дуратай һэн. Тиин Дэлгэр арбаад наһатайдаа Шандали нютагтаа Бэлшэрэй үбэрэй эхин шатын һургуулида 1-дэхи класста орожо, гурбан жилэй турша соо дүрбэн класс дүүргэжэ. 1931 ондо Табтаанайн ШКМ-ээ 5-дахи класста ороһон юм. Тэрэ үедэ нэгэ багa ахамар классуудта манай нютагһаа Юндэнэй Насандоржо, Дондогой Дугаржаб, Данзанай Аюр, Шагдарай Базарсада, Цэрэнэй Нагмит һурадаг һэн. Дэлгэр хүбүүн һурахал байгаа, зүгөөр 1931—1932 онуудта зэбүүн шэрүүн сагай заха үзүүр үзэгдэжэ, лама, ноёд, ангиин лайсан гэжэ гэмнүүлһэн зон түрмэдэ хаагдажа эхилбэ.

1929 ОНҺОО манай нютагта коммуна, артель ба ТОЗ хамтаралнууд тогтожо эхилээ һэн. 1931 ондо Шандалиин голдо һаарамба багшын тариһан модо шадар коммуна тогтобо. Коммунада оороһон зон оорын зөөригүй болохо, бултыень хамталха ёһотой бэлэй. Эдеэ хоол коммунадаа бариха үлгатай нимэ хамтарал тогтобо. Коммуные эмхидхэлгэ ехэ ойлгуламжын ажалай хүсөөр тогтобо, энэ хэрэгтэ нютагай хүбүүд Жамьян Балданжабон, Дугар Мижидон, Данзаран Санжимитупов, Арсалан Бальжинимаев гэгшэд ажал хэһэн юм. Дэлгэрэй аба Чимитдоржо һоһэдэхи бэшүүлжэ, коммунада оробо.

Хуулиин ёһоор бүхы зөөриеэ үгэжэ, коммунада хамтархадань, 300 толгой эбэртэ боло мал, тэргэдэ оруулха унаа, шэнэ һэсы гэр, өдөлой машина, нэгэ косилка, морин тармуур, арһан мушхамал, хазаар, хударга, эмээл, гарай тээрмэ гэхэ мэтэ ехэ зөөри, зэр зэмсэгүүд коммунада үгтэбэ. Үгөөгүй һаа, заналта, захиралта шанга байгаа.

1932 ондо гараһан гүрэнэй тогтоолой үндэөөр нимэ эмхидхэлые бууруушаһан суглаан болобо. Зарим хүнэй хамталһан зөөри һөөргөө бусаха боложо, юушье үгы болотороо, үгаһэн зон нэгэ-нэгэ һаадаг үнсэгээ абаа һэн. Мүн тэрэ суглаан дээрэ жэл соо хэһэн ажалай дүн тухай хөөрэлдөөн болобо. Ехэ урагшатай, коммунынгаа ажалда эрхимээр ябаһан зоннние ударник гэжэ нэрлэжэ, нэрэ обогынь ушшагдаба. Мүн тэрэнэй тоодо Чимитдоржо Жалсанай оролсоо һэн.

Дэлгэр арбан гурба наһатай, юумэ ойлгохо болоһон тула абаһаа нигэжэ асууба:

— Аба, аба! Суглаан дээрэ магтуулбабди, олон мал үгэһэн хүн ударник болоно гээшэ гү?

Тиигэһээр байтар ОГПУ-тай талаа баригшадай эзүгөө хашхараан гараба: «Яахадаа нюдарган баян Жалсанай Чимитдоржо магтуулха, шагналда хүртэхэ ёһотойб? Үгытэй зон юундэ шан магтаалда хүртэнэгүйб?».

Тиигэжэ хашхараллаан, хоротой донгодолгоной эсэстэ Жалсанай Чимитдоржые нюдарган баян гээд, артельнээ гаргаха гэһэн шинидхэбэрин абтаба.

Дэлгэр дахяад абаһаа асууба:—Артельнээ гаргаха хадань үгэһэн мал, зөөри ба эзэмсэгээ һоргэнь абаха гүбди? Зоной дунда абаньхыгөөрхөөд, газаа гаргажа:

— Зай, хүбүүмни, ши үшөөл юумэ ойлгоногүй байнаш: нюдарган баян гэжэ тоолоо хадаа бүхы юумые-мнай абаа гээшэл даа. Һөөргэнь үгэхээ болбо, өөһэдые-мнай нютагтамнай байлгаа һаань хүрөө. Амины ябахада зөөри олдохо. Орхиһон, абтаһан зөөримнай нютагай зоной, артелиин ниитын зөөри болобо гээшэ. Ерээдүй сагта бүрхан хаража, энэ зөөримнай бусажашье болохо байха,—гэхэдэнь, Дэлгэр ойлгоһон шэнэн болобо.

«СУГЛААНАЙ шинидхэбэрнин ёһоор гаргагдаһан зон 1935 ондо бригададань 30 хүрзэ, 10 һүхэ, 5 гар хүрөө, 8 лоом, 50 гар хажуур, нэгэ мори, гурбан үнеэ үгэбэ.

— Эдэ үгтэһэн зөөри, зэмсэгүүдые эдлэжэ, үхэлэй харгыһаа нэгэ бага гараба хэбэртэйбди, — гэжэ Дэлгэр дурсадаг бэлэй.

Бригададань 85 хүн хүдэлдэг байгаа. Үбһэеэ сабшаад, улаан гараараа, хүрзөөр, һүхөөр модо сэбэрлэжэ, 16 гектар газарта хара тарыа һуулгаба. 1935 ондо гурбан хамтарал нэгэлдэжэ, Володин гэжэ хүн түрүүлэгшээр һунгагдаба.

СҮХЭРШЭГҮЙ ЗОР

мэдэхэ. Энэ хүйтэн зэбүүн сагые туйлажа, амиды үлэһэнинь гайхалтай юм. Аха дүүһээ туһаламжа эрихэ гэхэдэ, тэдэннние нюдарган баянтай хани барисаатай гээд, түрмэлхэ байгаа. Турүушын хашалангые Дэлгэр бага наһандаа нютагтаа үзэбэ. Тиигэжэ зобожо байтар, нэгэ һүни үүдыень түр-няр тоншюжо, буутай сагдаанар ороходоо, абыень буутаараа занан, түргэн хубсалуулжа, тушаан абаашаба. Тэрэл һүниндөө Агын түрмэдэ хаагдаа һэн.

Эгээл энэ үедэ, 1932—1933 онуудта, гүрэнэй хатуушанга тогтоолнуул гараһан юм. Удаанүй «[illegible] түргэн хахасаха, социализм байдал батажуулан, һэрим-жэтэй байха, социализмын дэбжэхэ бүри ангиин тэмсэл шангадаха» гэһэн заабари дээрэһээ таража, 1933 оной июнин 26-най үдэр Чимитдоржын бүлэ тушаагдажа, сар тэргээр Могойтын станци абаашагдаба. «Эжымнай маани уншажа ябаа һэн даа. Хүннние заража, мэхэлжэ, зөөри үдхөөгүй һэмди даа» гэжэ нюдэнһөө нөлбоһо дуһаан ябаа һэн,—гэжэ Дэлгэр хөөрэгшэ һэн. Абыень бүү доро абажа ерэбэ. Бултыень суг болгожо, нэгэ һүни вагондо һуулгаба. Дэлгэр арбан дүрбэ наһатай, хаанашье абаашахыень мэдээгүй.

Тэрэ вагондо баһал Чимитдоржотон шэнги зон олон. Туража үхэхэгүйнь тула нэгэ багахан хоол (паек) тарааба. Хадэн хоног ябажа, нэгэтэ үглөогүүр вагонһоо буулгаба. Тэрэмнай Томск хото байгаа. Саашадаа оногосодо һуулгажа, Чимитдоржын бүлые Бокчар гэжэ газар, тэндэһээ Плотниково тосхон асараа һэн. Тэндэ харуулшад шэрүүнээр бадашаба: «Заа, таанад, харана гүт энэ харгы? Энээгээр 25 модоной газарта ябагаар ошогты, тиихэдэтнай гал, тэрнүүд хараагдаха, Тэндэ таанад ажал хэхэт!». Тэрэнь «Черный ключ» гэжэ нэрэтэй, хүн амитанай ябаагүй, таһархай газар байба. Сүлэгдэһэн зоной концлагерь. Тэрэ лагерьта ямаршье гэр байра байгаагүй. Модон балаган баринжа, байратай болобо. Ямаршье паек үгэхээ болихо, «ажал хэгты, хоолоо ологты» гэһэн захиралта үгтөө. Хоол хошобо олохын тула тэндэ байһан 1200 бүлэ зонһоо гурбан хамтарал эмхидхэгдэбэ: «Буряад», «Илалта», «Тарыа үргуулагша».

«Ямаршье туһа үгтэхэгүй, улаан гарһаа бэшэ юумэ үгы зон хамтарал боложо, үлэсхалэн байдал эхилбэ. Хүнүүдые харахада, бамбагар, бэлхэгэр хабдашаһан нюуртай зон олон ябадаг һэн. Тэдэ яахашье аргагүй болоходоо, үбһэ ногоо, үндэһэ, молоной налхи гэхэ мэтээр үл залгадаг бэлэй. Тэндэ, хатуу муухай концлагерийн газарта, зургаан зуун бүлэ туража, үбдэжэ үхэһэн юм. Манай ахай—1934 оной январийн 1-дэ, абамнай тэрэл оной февралийн 10-най үдэр наһа барааа. Тиигэжэ би эжы абгай хоёртоёо үлөө һэмбэ».— гэжэ Дэлгэр Жалсанович хөөрэлдэг һэн. Шэрхи шадалтай, залуу дээрэһээ 15 наһатай Дэлгэр хүндэ хүшэр, хооһон нойтон сагые гаталжа, бүлэш түрүү боложо үлэбэ.

Гай ташуудал гээшые үзэжэ, эжы абгай хоёртоёо байтарынь Дэлгэрые тарлан ажалай бригадир болгоод, Хамтарһан колхоздоо ажал хэхэдээ, Дэлгэр хэнһээшье гартахагүй байжа, 1936 ондо ударнигай нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Удангүй Дэлгэр Мария Кузнецова гэдэг эхэнэртэй делегадууд боложо, «стахановецуудай следто» ошоһон юм. Тиихэдэ районой түб Нарымска хизаарай Селеваново гэжэ тосхондо байһан юм.

Тэрэ сугланда ажалай ударнигай нэрэ зэргэдэ хүртэнэй зондо Совет гүрэнэй бүрин эрхэтэй болобо гэһэн үнэмшэлгэ тарааба. Тэндэ Дэлгэр Чимитдоржиев Мария Кузнецова хоёр сэхэтэ баярлабад. Бүлын түрүү Дэлгэрэйнгээ ашаар Баруун Сибириин можын түйсэдхэхэ зургаанай тогтоолоор мүн лэ эжы абгай хоёрынь гүрэнэй эрхэтэнэй үнэмшэлгэтэй болобо.

Эрхэтэй болоһомнай, хаанаб гэжэ Дэлгэр Шандалиие бусаха ябуулга хэжэ эхилбэ. Дээдэ зургаанда мэдүүлгэ барижа, гүрэнэй бүрин эрхэтэн болоһондоо зориулгоор хандахадань, сүлэлгын зондо нютаг ороноо ошохо эрхэ байхагүй гэһэн харюугай ерэхэдэнь, Дэлгэрэй, мүн эжы абгай хоёрынь досоо ехэ мүудаһан байгаа.

— Зай, яагша бэлэй, баһа зориһон хэрэг буруу һүрэжэ эхилбэ,—гэжэ һанаад, 17 наһатай Дэлгэр Эрхүү хото ерэжэ, мүн лэ зургаанда хандахадань, нигэжэ ойлгуулба: таанад Эрхүүгэй можоһоо гараха эрхэгүйт, зүгөөр Эрхүү шадар байжа болохо.

Тиигэжэ Эрхүүгэй областьдо ажаллажа эхилээ. 1938 ондо Д. Чимитдоржиев һомоной эүблэлэй бэшэмшээр томилогдобо. Түрүүлэгшэнь Тоглоев Парфен гэжэ хүн һэн. Тэндэ бэшэмшээр хүдэлжэ байхадаа, 1938 оной һунталта үнгэргэжэ үзэбэ.

Гэбэшье бүлын түрүү Дэлгэр зүблэлдэ удаан хүдэлхэ аргагүй һэн. Салин багa. Колхоздо хүдэлбэл, дээрэ гэжэ бодоод, 1938 оной июнь һарада «Путь к социализму» колхоздо ороо, 1939 оной һүүл багта Нүхэдэй МТС-эй дэргэдэ трактористын курса дүүргэгэд, 1940 оной туршада трактористаар хүдэлөө һэн.

ДАЙН ЭХИЛБЭ. 1941 оной май һарада Дэлгэр армидa абтаба. Түрүүн армидa абтахадaa, Алас-Дурид зүгэй сэрэгэй округто барилгын батальоной зэргэдэ оробо. Тэндэһээ 1942 ондо минометно училищида ороо, отделениин командирай һургуули дүүргэбэ. Ябаһаар байтарнь, взводой командирай орлогчо болгобо.

1944 ондо Дэлгэр Чимитдоржиев дайнай газарта эльгэгдэжэ, 1945 ондо Курилай аралнуудые, Урда Сахалинай газариуудые Японой армиһаа сүлөөлэгдэн дайнда хабаадажа, олон хүбүүдэй дунда шалгарһан байгаа. Нэгэ хэды хүнэй Ленинэй ордендо хүртэхэ хэрэг дээшэнь бариндаһан байгаа. Тэдэнэй тоодо Дэлгэр оролсоо һэн. Орден үгэлгэн дээрэ документнь сүлэлгын газарһаа ерэһэн гэжэ харагдаад, шанхайрада хүртэбэгүй. Дэлгэр энэ ехэ сохилто абахадaa, «Хүбүүниинь эсэгынгээ түлөө харюусаха ёһогүй» гэһэн удхатай мэдүүлгэ барла һэн. Тэдэ мүнөөшье болотор ха-

Һанаата татажа о[illegible] асуудал [illegible] нэй ба [illegible] мэдэхэ гү[illegible] үгэхэдөө, зорилго [illegible] тинмэ дэ[illegible] амжалтат[illegible] Тэдэ хар[illegible] «Зүгөөр, [illegible] наш, тан[illegible] үндэр дэ[illegible] да дөбжү[illegible] тэрэ нэрэ[illegible] ден үгэжэ[illegible] Юундэб [illegible] баянай [illegible] гад, Ажа[illegible] ордендо [illegible]

Баһа [illegible] дайруулх[illegible] соо муу[illegible] шье орд[illegible] гүй»,—гэ[illegible] ба. Хой[illegible] һайн хэ[illegible] лоно мал[illegible] хомой ба[illegible] Д. Чим[illegible] ехэл гуни[illegible]

Үрмаа [illegible] шэгүй зо[illegible] юумэнһээ [illegible] Дэлгэр [illegible] оробо. «Э[illegible] тые даагш[illegible] нэй һүүл[illegible] лизму» н[illegible] мые даагш[illegible] һаалишад[illegible] һубай һ[illegible] даа 3400 [illegible] хоз байга[illegible] дэлжэ ба[illegible] ехэ баяр[illegible] Сүлэглэнэ[illegible] сагааруул[illegible] бусаа һэ[illegible]

ДЭЛГЭ[illegible] юм. Энээн[illegible] ЕВ түрэл[illegible] колхозой [illegible] ипедээр ябаг[illegible] логшоор [illegible] бохон дээрэ[illegible] рэ үедэ [illegible] бууба ха[illegible] гай шанд[illegible] ла дараагүй[illegible] най мэнэ[illegible] Тезд харгын[illegible] юм. Энэ[illegible] һаань, вело[illegible] шын орл[illegible] ябажал бай[illegible] хубита [illegible] доо добо өөдэ[illegible] хэдэнь ехэ[illegible]

1957 о[illegible] е haa, өөрөө[illegible] лиико, 19[illegible] һэн. Энээн[illegible] Чимитдор[illegible] гайхаһан[illegible] гадираар [illegible] нсаль үшөө[illegible] дэлжэ бай[illegible] р тухай нигэ[illegible] үүлтэр [illegible] то дарангүй[illegible] толгойень [illegible] гогтохо бай[illegible] түлөө мү[illegible] мсоорнь, ве[illegible] гаргаһан [illegible] гоо тогтошоо[illegible] нютагайн[illegible] ахай гэжэ[illegible] лэдэг бол[illegible] хойшо гай[illegible]

Халуун[illegible] үүд боложо[illegible] һөө бэшэ[illegible] хэдэ, авто[illegible] бэе дээрэ[illegible] ахай жэ[illegible] түрүү я[illegible] дые гара[illegible] дүроодэ [illegible] ень һург[illegible] эрхим [illegible] мүүжүүлэ[illegible]

Тиин [illegible] нэр зэмс[illegible] һанайнгаа [illegible] оун ажал[illegible] даа хуре[illegible] гэр ахай[illegible] тээ хуна[illegible] бараа. Б[illegible] даа сулэ[illegible] лиһаннин[illegible] лөө бай[illegible] Зүгөөр [illegible] бүтээгэн[illegible] үргэлжэл[illegible] од. Михаи[illegible] байһанин[illegible]

нютагай[illegible] Б[illegible]

Агын [illegible] Шанда[illegible]

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ГОЛЛАНДИИН ТЕХНОЛОГИ ХЭР ТУҺАТАЙ БАЙХАНЬ БЭ?

Манай аймагай Үнэгэтэйн совхоз энэ жилдэ Голландиин «Бейо» фирмэтэй хэлсээ баталһандаа, үйлэдбэрнин тусхай технологическа түхеэрэлгэнүүдые абаха аргатай болоһон байгаа юм. Худалдажа абтаһан энэ түхеэрэлгын аша туһаар эдэнэр 100 гектарта ногоон мангир, 25 гектар талмай дээрэ свёкло тарижа ургуулха аргатай болоо. Юу хэлэхэб, энэмнай манай нютагай эрхэ байдалда баһал болохотой хэрэг гэжэ тоологдохо ушартай ааб даа. Баталагдаһан хэлсээгээрээ фирмынхид мүнөө жилдэ совхозые техникээр, үрэһэ хүрэнгөөр, гербицидээр гүйсэдэ хангажа шадаба. Военно-транспортна самолёдоор Улаан-Удэ хотодо трактор, сеялкэ, культиватор, хорото бодосуудые садаг түхеэрэлгэ, газарай хүрьһэ элдүүрилхэ техникэ гэхэ мэтые асараад, һүүлдэнь тэдэнээ ажахы хүрэтэр зөөжэ үгэһэн байха юм. Голландиин техникые манай гүрэнэйхитэй сасуулһанай одоол хэрэггүй. Тэдэнь, юрэдөөл, хэрэглэхэдэ, болохотой, һайн байгаа. Газар элдүүрилхэдэ, одоол урматай — үрэһэ хүрэнгөөр тэрэ тусхай нормо соонь оруулдаг техникэ байшаба. Иимэ техникэдэ атаархангүй байхын аргагүй. Гансашье машина, техникэдэ атаархахаар бэшэ юм ааб даа. Манда ерэһэн үрэһэ хүрэнгэ элдэб янзын үбшэ хабшанда, хорото шумуулнуудта дайрагдахаар бэшээр хорлоотой, бэлдээтэй байгаа. «Бидэ иимээр хүдэлжэ шадахагүй зон гээшэ гүбди?» гэһэн һанал бодолдо абтахаар болоно.

Голландиин фирмын хоёр түлөөлэгшэд - мэргэжэлтэд үшөө хабар байхада, Үнэгэтэй һууринда хүдэлхээ ерээ һэн. Эдэ хоёр түлөөлэгшэд бүхэли зундаа эндэ байхагүй, ерэжэ, ошожо байхаар хэлсээ баталанхай юм.

Үнэгэтэйн совхоз дэлгүүрэй оршон байдалда хаанаһаа мүнгэ зөөри оложо, энэ «Бейо» фирмэтэй хэлсээ баталаа юм гэжэ зарим ушшагшад һанажашье болохо. Энэмнай тон юрын хэрэг гэжэ тоолохо хэрэгтэй. Республикада валютын талаар урьһаламжын дээрэһээ үгтэхэдэ, тэрэ урьһаламжын мүнгэ зөөрине энэ хэлсээндэ гаргашалха, һайн юумэнэй одоол эхи табиха гэжэ шинидхэгдээ һэн. Ажахы намартаа ургасаяа хуряаһанайнгаа һүүлдэ тус фирмэтэй тоосоогоо хэхэ болоно. Бүхыдөө 4000 тонно мангир (һонгино), 1000 тонно свёкло тушаагдаха ёһотой.

Совхозой хүдэлмэрилэгшэд май һара соо түсэбөөр хараалагдаһан огородойнгоо эдеэ тарижа дүүргэһэн байгаа. Удаань тэдэнэр буртаг үбһэнтэйнь тэмсэжэ, хорото бодос— гербицид хаяжа захалаа. Ажахын хүтэлбэрилэгшэд Голландиин технологидо тон һайн газараа таһалжа үгөө, харюусалга ехэтэй, дүй дүршэлөөр баян овощ ургуулагшадые хүдэлхөөр эндэ табла. Тусхайлан хэлэбэл, габьяатай, суутай агроном-овощевод, Галина Ивановна Шигина, механизаторнууд Семен Давыдович Спиридонов, Николай Семенович Спиридонов гэгшэд эндэ хүдэлдэг болоһон байха юм. Эдэнэрые нютагайхидынь «голландецууд» гээд нэрлэдэг болонхой. Тэдэнэр Голландиин фирмын түлөөлэгшэдтэй үгээ ойлголсон, һайнаар, эбтэй эетэйгээр хүдэлнэ. Фирмын түлөөлэгшэд совхозой овощ ургуулагшадай хэжэ байһан ажалаарнь сэдьхэлээ яһала хананги.

Ажахын огородой эдеэ ургуулагшад хабарһаа хойшо мангир, свёкловоо тарихынгаа хажуугаар овощ үбэлдөө хадагалха, үрэһэеэ бэлэдхэхэ складаа һэльбэн шэнэлжэ үрдеэ. Эндэ тэдэнэр айхабтар ехэ хэмжээнэй ажал ябуулжа шадаһан байха юм.

Мүнөө полинууд дээрэ үһа сасадаг 3 түхеэрэлгэ үдэр, һүнигүй хүдэлгэдэнэ. Эдэ түхеэрэлгэнүүдые звеногой гэшүүд өөһэдөө эрхилдэг байна. Фирмын түлөөлэгшэдтэ эндэ һайн эрхэ байдал байгуулагданхай. Аймагай бүхы ажартельдэ байха эрхэгүй болобо. 1933 оной үбэл Жалсанай Чимитдоржо бүхы бүлөөрөө артелиин тосхоһоо хойшо арбаад модо, газарта — Цыбен Базар гэдаг хүнэй буусада сүлүүлбэ. Юушье үгы, хооһо нойтон, элдэб үбһэ ногоо ба үхэһэн хатаһанай юумэ суглуулан амидаржа байһыень нютагай зон

ШАНДАЛИ нютагта тоонтотой ажалай ба дайнай ветеран Дэлгэр Жалсанович Чимитдоржиевай уршагта ябадал тухай, хашагдан харшалуулжа, халуун хүйтэнние үзэһэн тухай эндэ хөөрэхэмнай.

АДАГАЛИГАЙ хоёр үндэрэй хормойдо Оргодой Бодонгууд омогтой аажам һайхан Шандали нютагта 1919 ондо Жалсанай Чимитдоржын бүлэдэ Дэлгэр гэжэ нэрэтэй хүбүүн түрөө һэн. Абань хуушан монгол бэшэг яһала һайн мэдэхэ тула 5 наһанһаань хойшо хүбүүндээ үзэг бэшэг заажа эхилһан юм. Дэлгэр ном үзэхэдөө урагшатай, ухамай һүбэлгэн, оюун һонор, оролдосотой бэрхэ байгаа. Тиигэжэ Дэлгэр юһэн наһатайдаа хүсэд ушалаг, бэшэдэг болоо һэн.

1928 ондо Шандалиин Гоншогой Бальжинимын жаахан байшан соо хотоной һургуули нээгдээ һэн. Тиихэдэ үзэг бэшэг мэдэхэ хүнүүдэй хомор байһан тула Дэлгэр хүбүүн багша боложо табигдаба. Һурагшад гэхэдэ, арбан хоёр хүн ябадаг байгаа, хахадынь наһатай зон бэлэй.

Номоо хуушан монгол үзэгөөр үзэдэг байгаа. Ехэнхидээ шубуун дэнгэй дэргэдэ үдэшэ бүри суглардаг һэн. Хабарай Никола үдэр хүрэтэр номоо үзэдэг байгаа. Тиигэжэ Дэлгэр хүбүүн нютагайнгаа олохон эннние үзэг бэшэгтэ оруулаа бэлэй. Өөрөөшье саашаа һураха дуратай һэн. Тиин Дэлгэр арбаад наһатайдаа Шандали нютагтаа Бэлшэрэй үбэрэй эхин шатын һургуулида 1-дэхи класста орожо, гурбан жилэй турша соо дүрбэн класс дүүргэжэ. 1931 ондо Табтаанайн ШКМ-ээ 5-дахи класста ороһон юм. Тэрэ үедэ нэгэ багa ахамар классуудта манай нютагһаа Юндэнэй Насандоржо, Дондогой Дугаржаб, Данзанай Аюр, Шагдарай Базарсада, Цэрэнэй Нагмит һурадаг һэн. Дэлгэр хүбүүн һурахал байгаа, зүгөөр 1931—1932 онуудта зэбүүн шэрүүн сагай заха үзүүр үзэгдэжэ, лама, ноёд, ангиин лайсан гэжэ гэмнүүлһэн зон түрмэдэ хаагдажа эхилбэ.

1929 ОНҺОО манай нютагта коммуна, артель ба ТОЗ хамтаралнууд тогтожо эхилээ һэн. 1931 ондо Шандалиин голдо һаарамба багшын тариһан модо шадар коммуна тогтобо. Коммунада оороһон зон оорын зөөригүй болохо, бултыень хамталха ёһотой бэлэй. Эдеэ хоол коммунадаа бариха үлгатай нимэ хамтарал тогтобо. Коммуные эмхидхэлгэ ехэ ойлгуламжын ажалай хүсөөр тогтобо, энэ хэрэгтэ нютагай хүбүүд Жамьян Балданжабон, Дугар Мижидон, Данзаран Санжимитупов, Арсалан Бальжинимаев гэгшэд ажал хэһэн юм. Дэлгэрэй аба Чимитдоржо һоһэдэхи бэшүүлжэ, коммунада оробо.

Хуулиин ёһоор бүхы зөөриеэ үгэжэ, коммунада хамтархадань, 300 толгой эбэртэ боло мал, тэргэдэ оруулха унаа, шэнэ һэсы гэр, өдөлой машина, нэгэ косилка, морин тармуур, арһан мушхамал, хазаар, хударга, эмээл, гарай тээрмэ гэхэ мэтэ ехэ зөөри, зэр зэмсэгүүд коммунада үгтэбэ. Үгөөгүй һаа, заналта, захиралта шанга байгаа.

1932 ондо гараһан гүрэнэй тогтоолой үндэөөр нимэ эмхидхэлые бууруушаһан суглаан болобо. Зарим хүнэй хамталһан зөөри һөөргөө бусаха боложо, юушье үгы болотороо, үгаһэн зон нэгэ-нэгэ һаадаг үнсэгээ абаа һэн. Мүн тэрэ суглаан дээрэ жэл соо хэһэн ажалай дүн тухай хөөрэлдөөн болобо. Ехэ урагшатай, коммунынгаа ажалда эрхимээр ябаһан зоннние ударник гэжэ нэрлэжэ, нэрэ обогынь ушшагдаба. Мүн тэрэнэй тоодо Чимитдоржо Жалсанай оролсоо һэн.

Дэлгэр арбан гурба наһатай, юумэ ойлгохо болоһон тула абаһаа нигэжэ асууба:

— Аба, аба! Суглаан дээрэ магтуулбабди, олон мал үгэһэн хүн ударник болоно гээшэ гү?

Тиигэһээр байтар ОГПУ-тай талаа баригшадай эзүгөө хашхараан гараба: «Яахадаа нюдарган баян Жалсанай Чимитдоржо магтуулха, шагналда хүртэхэ ёһотойб? Үгытэй зон юундэ шан магтаалда хүртэнэгүйб?».

Тиигэжэ хашхараллаан, хоротой донгодолгоной эсэстэ Жалсанай Чимитдоржые нюдарган баян гээд, артельнээ гаргаха гэһэн шинидхэбэрин абтаба.

Дэлгэр дахяад абаһаа асууба:—Артельнээ гаргаха хадань үгэһэн мал, зөөри ба эзэмсэгээ һоргэнь абаха гүбди? Зоной дунда абаньхыгөөрхөөд, газаа гаргажа:

— Зай, хүбүүмни, ши үшөөл юумэ ойлгоногүй байнаш: нюдарган баян гэжэ тоолоо хадаа бүхы юумые-мнай абаа гээшэл даа. Һөөргэнь үгэхээ болбо, өөһэдые-мнай нютагтамнай байлгаа һаань хүрөө. Амины ябахада зөөри олдохо. Орхиһон, абтаһан зөөримнай нютагай зоной, артелиин ниитын зөөри болобо гээшэ. Ерээдүй сагта бүрхан хаража, энэ зөөримнай бусажашье болохо байха,—гэхэдэнь, Дэлгэр ойлгоһон шэнэн болобо.

«СУГЛААНАЙ шинидхэбэрнин ёһоор гаргагдаһан зон 1935 ондо бригададань 30 хүрзэ, 10 һүхэ, 5 гар хүрөө, 8 лоом, 50 гар хажуур, нэгэ мори, гурбан үнеэ үгэбэ.

— Эдэ үгтэһэн зөөри, зэмсэгүүдые эдлэжэ, үхэлэй харгыһаа нэгэ бага гараба хэбэртэйбди, — гэжэ Дэлгэр дурсадаг бэлэй.

Бригададань 85 хүн хүдэлдэг байгаа. Үбһэеэ сабшаад, улаан гараараа, хүрзөөр, һүхөөр модо сэбэрлэжэ, 16 гектар газарта хара тарыа һуулгаба. 1935 ондо гурбан хамтарал нэгэлдэжэ, Володин гэжэ хүн түрүүлэгшээр һунгагдаба.

рюу ерэгүй
Жалсанович
бөлэй.
1947 ОН
бидажа, Эр
Нүхэдэй ра
гайдаа бусад
Һэн дарыда
шалгын гэр
биба. Удан
рөөн ажалла
гобо. Дайе
луун хүйтэ
гэр бригади
гээр ажалла
гектар талы
ряа, тэрэ то
тарта шэнэ
гаа. 1948
гектарай туд
нер таряа у
рэ үедэ гү
choop, 100
бэшэ газара
һөө 40 цен
һан хүн С
Геройн нэрэ
лэгдэхэ бай

Энэл дүн
оной хүтэлэ
гэр Чимитд
лис Ажалл
Одон гэжэ
нэй орденде
Геройн нэ
жүүлэгдэхэ
райнгаа аж
наар хүдэ
үдэр бэшэг
тыень зада
партийн Эр
ерэхые үрн

Обкомой
тарь Хворо
ной Советэй
митедэй түр
ский гэгшэд

Хүн бо

ЗОР

Һанаата
татажа орс
асуудал һ
нэй ба пар
мэдэхэ гүй
үгэхэдөө,
зориго на
тиимэ дэр
амжалтатай
Тэдэ харюу
«Зүгөөр, о
наш, танай
үндэр дэдэ
да дөбжүүл
тэрэ нэрэ
ден үгэжэ
Юундэб гэ
баянай хүн
гад, Ажалл
орденде хүн

Баһал н
дайруулхад
соо муудаг
шье орде
гүй», — гэжэ
ба. Хойно
һайн хажэ
лэжэ магад
ноомой бай
Д. Чимит
ехэл гуниг

Урмаа х
шэгүй зор
юумэнһээ
Дэлгэр а
оробо. «Зав
тые даагш
нэй һүүлэг
лизму» ко
мые даагш
һаалишадта
һубай һүрэ
даа 3400 то
хоз байгаа,
дэлжэ бай
ехэ баярай
Сүлэгдэнэн
сагааруулаг
бусаа һэн.

ДЭЛГЭР
ЕВ түрэл
байхадаа та
колхозой т
пиедэзэр яба
логшоор х
рэ үедэ н
гай шанда
най машин
юм. Энэ
шын орло
хубита сэ

1937 он
лижо, 195
Чимитдорж
гадираар х
дэлжэ байх
үүлтэр ха
толгойень
түлөө мүн
таргаһан х
нютагайхид
ахай гэжэ
лэдэг боло

Халуун
һөө бэшэ
бэс дээрэ
ахай жэшэ
түрүү яба
дье гарыны
дуроодэ х
ень һургал
эрхим м
мүүжүүлэг

Тиин а
нэр зэнсэ
һанайнгаа
бун ансаһуу
даа хүрөөд
гэр ахай
тээ хүндө
бараа. Ба
даа сүлэг
лиһаннинь
лөө байха
Зүгөөр тэр
бүтээгээгүй
үргэлжэлүг
байһаниинь

нютагай
Б.М

Агын о
Шандал

Багшын бүлэг

ХЭН? ЮУН?

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ЛЕКСИКЭЭР НААДАНУУД

Эхиниинь
ай дугаарта).

ЬЯАТАД.
дал. Баабгай,
гүрөөһэн.
баахалдай.
дал. Ута һагса-
мохой түрэлэй

үнэгэн.
дал. Хүнэрийн
та амитан, зэз-

эсихан.
бгайн һүлһэн
домхи.
асуудал. Шо-

бэлтэргэ,
Сагаан үнгэ-
үрэлэй багахан

уен.
араата, зээгэн,
н, хүнэри, бу-

ШУБУУД.
дал. Шара
нугаһанай түр-
шубуун.
ангир.
дал. Галуунай

танганаан.
дал. Сахали
о нэрэнь.
хайлгана.
та хүлтэй, хү-
томо шубуун.
тохорюун.
асуудал. Ута
гуутай, хүлтэй
ун.
хүхэ дэгдэ.
Ута хушуу-
убуун.
һараалжан.
боржон, саха-

И ОРОНДО
ШУБУУД.
дал. Зарим шу-
дээрэхи улаа-
ойһон ноохон.
залаа.

2-дохи асуудал. Торхируугай түрэлэй талын багахан шубуун.
Харюу: бүдэ.
3-дахи асуудал. Эреэн маряан үдэтэй, хотигор хушуутай, һэбюуртэл адли залаатай шубуун.
Харюу: бүбөөлжэн.
Класста. Ута шобхо үзүүртэй далинуудтай, шуран түргэнөөр ниидэдэг бишыхан шубуухай.
Харюу: хараасгай.
Түгэсхэлэй асуудал. Борбилоогой түрэлэй дууша бишыхан шубуухай.
Харюу: хайргана.
Гол асуудал. Жэргэмэл (синоним).
Харюу: булжамуур.
Аза талаан: шумуул, уурхай, хушуун.

XIV. ОЛЗОБОРИИН ШУБУУД.

1-дэхи асуудал. Тахяагай түрэлэй олзоборин томо шубуун.
Харюу: хура.
2-дохи асуудал. Хурын түрэлэй томо шубуун.
Харюу: Һойр.
3-дахи асуудал. Тала газарта байрлалаг ута хүзүүтэй, шамбай хулнуудтэй томо шубуун.
Харюу: тоодог.
Класста. Ой соо байрлалаг эреэн зүһэтэй шубуун.
Харюу: худуу.
Түгэсхэлэй асуудал. Ургамалай үгэнүдээр, гүлгөөр, набшаһаар хооллодог олзоборин багашаг шубуун.
Харюу: торхируу.
Гол асуудал. Шубуунай хото.
Харюу: уули.
Аза талаан: гүлгэн, үрэһэн, уургай.

XV. ЮРЫН ШУБУУД.

1-дахи асуудал. Борбилоогой түрэлэй улаахан үбсүүтэй дууша боро шубуун.
Харюу: зана.
2-дохи асуудал. Борбилоогой түрэлэй ойн эреэхэн шубуун.
Харюу: итаг.
3-дахи асуудал. Дүнгидаа сагаан үдэнүүдтэй алаг эреэн шубуун.
Харюу: шаазгай.
Класста. Ургамалай үрэһөөр хооллодог, боробтор хүхэ гу, али сагаан үдэнүүдтэй, томо уулитай шубуун.
Харюу: гулабхаа.
Түгэсхэлэй асуудал. Боро харабтар үдэнүүдтэй бишыхан шубуун.
Харюу: борбилоо.
Гол асуудал. Модондо абирдаг, хүсэтэй хатуу хушуутай шубуун.
Харюу: тоншуул.
Аза талаан: онголи, таг-таа, шумуул.

XVI. МЯХАША ШУБУУД.

1-дэхи асуудал. Сагаан толгойтой, боро зүһэтэй, шарабтар гэдэнэтэй, үндэр хада уулада байдаг мяхаша томо шубуун.
Харюу: ёло.
2-дохи асуудал. Элин халин түрөөр ниидэдэг мяхаша шубуун.
Харюу: нашан.
3-дахи асуудал. Ялагар хара һолодтой томо шубуун.
Харюу: хирэ.
Класста. Богонихон аад, гохо хушуутай, ута хурса һабнууудтай мяхаша шубуун.
Харюу: харсага.
Түгэсхэлэй асуудал. Томонюдэдтэй, гохо хушуутай һүнинин мяхаша шубуун.
Харюу: бэгсэргэ.
Гол асуудал. Сайбар боро үнгэтэй мяхаша шубуун.
Харюу: хулда.
Аза талаан: бүргэд, хушуун.

Б. ГОМБОЕВ.

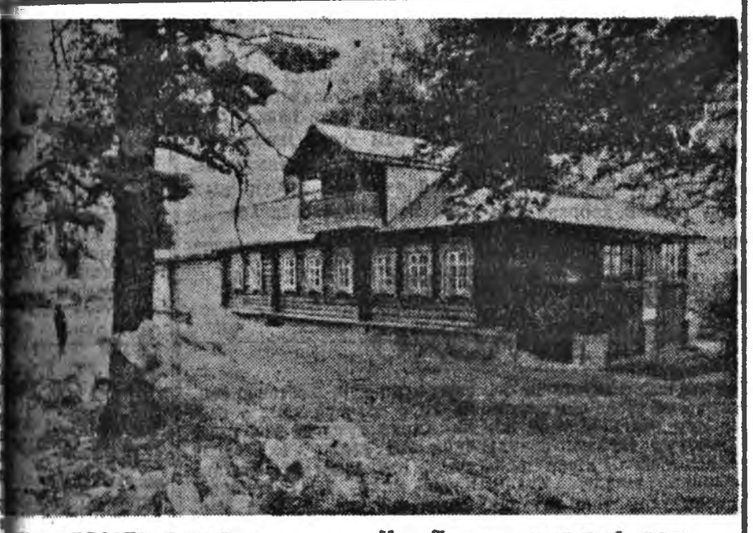

СКА ОБЛАСТЬ. Оролой иэ-
са Марина Цветаевагай бу-
ан гэр һэльбэн шэнэлэгдэ-
Цветаевагай зохёохы нам-
тарынь Ново-Талицы тосхонтой нягта
холбоотой.
ЗУРАГ ДЭДЭРЭ: «Цветаевагай гэр-
музейн заһабарилгын һүүлээр.

Үнгэтэ юртэмсын нюусануд

РНҮҮД ЭРЬЕЛДЭЖЭЛ БАЙХА ЮМ

ауль Пардо
оли моор-
юм. Энэзн-
байхадаа та-
пиедэзэр яба-
бохон дээрэ
бууба ха.
яа дараагуй
Тэд харгын
һаань, вело-
ябажал бай-
доо добо өөдэ
ндэнь ехэ
е һаа, өөрөө
һэн. Энэзн-
гайхаһаа,
исаль үшөө
тухай нигэ-
о дарангуй
гоотохо бай-
омсоорнь, ве-
өөө тогтошоо

хойшо гай-
ҮҮД болоо
ихэдэ, авто-
мобильнуудай байдаг газарай хажуугаар гаража ябахадаа, ямар нэгэ автомобиль сайраһаа ябаһай гээд һанахадань, тэрэнь хоёрдохи скоростёр ябажа эхилдэг болоо бшуу. Зоние холо бэшэ шэрэн сэнгүүлдэг онгосо тухай бодохолоорнь, үһан соо эрьелдэн байһан мөөрнүүдынь эршэдэн, онгосо түргэнөөр ябажа эхилхэ юм.

Одоо һаалташье болодог байба. Иимэ шадабаряараа һайн юумэшье хэхэ аргатай байхадаа, Рисаль энээнээр һанаагаа заһадаг болоо һэн. Һалхинай үгы байһан дээрэнээнь арбан дүрбэн хоног соо нэгэшье мэшээг ороо-ho татажа ядашоод байһан тээрмэшэндэ Рауль туһалба. Тэрэнэй тээрмэдэ дүтэлөөд, томо «далинуудтань» гараараа хүрэмсөөрнь, хоёр мөөртэй асууба.

— Айлшан ерэжэ ябана, — гэбэб.

— Хэн бэ?

— Орлов.

— Оо, ямагаа һайн юм. Би тэрэндэ угаа дуратай, — гээд Михаил Петрович харюусаба.

Бидэнэр диванда таһалгада ороод, Орловые хүлеэбэбди. Теэд тэрэмнай ерэбэгүй. Бидэнэр гайхаад, үдэн тээшэ ошобобди. Зүгөөр тэндэ хэншье үгы байба.

— Энэ ерэһэн господин хайшаа ороо? — гэжэ һуунаншадһаа Михаил Петрович асууба.

— Хэншье ерээгүйл, — гэжэ тэдэнь харюусаба.

— Хэншье ерээгүй гэжэ юм даа? Залуу баринай ороо ябахыень би өөрөө хараа һэм, — гэжэ харюусабаб.

Нэгэ хэды хоноод бэшэг абабаб.

Михаил Петрович Погодиной гэрэй хажууда хараһан үдэр болон настамни тэрэ наһа бараа гэжэ бэшэг соохи баримтануудые сасуулаад байхадаа ойлгоо һэм...

(«ЧУДЕСА И ПРИКЛЮЧЕНИЯ» сэтгүүлһээ абтаба).

РЭЙ ХАРАГДАЛГА

«Московский
о Т. Пассек
р тухай хөө-
ой үбгэн мэ-
хэшэн болон
им Пассек
нууд), мүн
он уран зэ-
ил Погодин
нууд) гэгшэд-
э ушар гай-
Пассек нам-
өөрөө юм х.
ийгэ ушар гай-
байхадаа та-
колхозой т
пиедэзэр яба-
бохон дээрэ
бууба ха.
яа дараагуй
Тэд харгын
һаань, вело-
ябажал бай-
доо добо өөдэ
ндэнь ехэ
е һаа, өөрөө
һэн. Энэзн-
гайхаһаа,
исаль үшөө
тухай нигэ-
о дарангуй
гоотохо бай-
омсоорнь, ве-
өөө тогтошоо

хойшо гай-
ҮҮД болоо
ихэдэ, авто-
раа хүрэмсөөрнь, хоёр ми-
тайб гэжэ дуулгаба. Тиимэ-
һээ тэсэжэ ядан хүлеэжэ
байһамни ойлгосотой.

Нэгэтэ би Погодиндо айл-
шалхада ошобоб.

— Хүлеэгты даа, Вадим
Васильевич, би нэгэ ном
абаад ерэһүү б, — гэжэ гэ-
рэй эсэн намда хэлэбэ.

Нигэжэ хэлээд, Михаил
Петрович библиотекэ руу-
гаа ошобо. Би гансаараа
үлөөд, сонхыень тайлаад,
наранда ялагаараар гэрэл-
түүлэгдэһэн газаахниень ха-
ран зогсобоб. Гэнтэ багахан
үүдэнинь нээгдээд, Орло-
вой ороо ябахань харагда-
ба.

— Орлов, сайн байна!

Теэд тэрэ анхаралаа огто
хандуулангүй, тархила гун-
хуулан, үүдэндэ дүтэлөөд,
зэд барюулһаань татажа
тайламсаараа, гэр руу оро-
бо. Нэгэ-хоёр минута бо-
лоод, хэншьеб үүдэндэ ду-
тэлбэ. Гүйжэ ошоод тайла-
хадамни, Михаил Петрович
урдаһаамни ороо ябаба.

— Вадим Васильевич, ур-
даһаамни юундэ харайбат?
— гэжэ тэрэ гайхаһан хэ-
нута тухай болоод, тэдэнь
эрьелдэжэ, тээрмэшэн ороо-
ho татаха, тингэжэ олзо аба-
ха аргатай болоо һэн.

Сагай ошоходо, тэрэ био-
хүсэсэ «ургалжа», тэрэнээ
өөрынгөө дуран соо хүдэл-
гэжэ һураа бэлэй. Тиимэһээ
ойлгомторгүй ямар нэгэ муу
юумэ хэжэрхинэ аа губ гээд
Рисаль айхаяа болөо һэн.
Нигэжэ шададаг болоходоо,
энэ шадабарияа зондо ха-
руулаад, тингэжэ бага бэ-
шэ олзо олохо аргатай ха
юмбиб гэжэ Рауль ойлгобо.

Далайн эрьедэ ошодог
Барранкилье хотын цирклэ
тэрэ хоёр жэл соо артис-
таар ажаллана. Тиихэдээ тэ-
рэнэй программа харахана
хододоо заһаар дүүрэн зон
суглардаг юм.

П. РИГОРАИС.
(«Скандалы» һонинһоо абтаба).

ГУРБАДАХИ БҮЛЭГ

БОДИ МҮРЭЙ ҮРЭҺЭНҮҮД

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь августын 3; 4; 5-най дугаарнуудта).

1. АРЮУН СЭДЬХЭЛ

1. Оршолонто түбидэ янза бүрнин хүнүүд ажаһууна. Сэдьхэл һүлдэеэ багашагаар манаруулһаншье, ехээршье хирэтүүлһэн хүнүүд ажамидарна. Сэсэн бодолтойшье, мунхаг ухаатайшье хүнүүд бии. Һайн зантайшье, муу муутайшье хүнүүд байха. Тэлэнэй нэгэ зариманиинь һуртаалда бэлээр ороно, нүгөөдэ зариманьень һургахань бэрхэтэй.

Хүнүүдые сөөрэмэй үһан дээрэ һалбарһан лиихуа сэсэгүүдтэй жэшээлмээр. Лиихуа сэсэгүүд хухэ, улаан, шара, сагаан болон үшөөнье олон үнгэтэй. Тэдэ булта үһан соо ургана, зариманиинь сөөрэмэй нюруу дээрэ гаранашьегүй. Зариманиинь үһан дээрэхэнэ һалбарна, нүгөөдүүлынь бүришье өөдөө үндын сэсэгэлнэ.

Хүнүүд үшөө эрэ, эхэнээ болон хооронлоо илгарна. Тиигэбэшье бүгэдэ хүнүүд нэгэн удхатай. Буддын сурдал даган, эрэ хүнэй бодл мүртэ орохо аргатай мэтэ, сэдьхэлээ арюудхалгын ёно заршамуудые нариинаар сахибал, эхэнэр хүншье энэ мүртэ ороно.

Зааниие жолоодожо һурахын тула элүүр бэе, этигэл, оролдолго, һонор ухаан болон үнэн сэхэ сэдьхэл хэрэгтэй. Буддын сурдал даган, боди мүртэ орохын түлөө мүн лэ эдэ табан шанар хэрэгтэй. Иимэ шанарнуудай бии байбал, Буддын сурталда оролгодо тиимэшье ехэ саг хэрэттэй бэшэ. Нимэл ушарһаа бүгэдэ хүнүүд боди мүртэ орохо арга болом-жотой түрэнэ.

2. Боди мүртэ орожо ябаһан хүн Буддые нюдөөрөө харана. Тэрээндэ бүхы сэдьхэлээрээ этигэнэ. Буддые харагша тэрэ нюлэд, Буддада этигэгшэ тэрэ сэдьхэл хүпиие ажамидаралай болон үхэлэй түби дээгүүр хүтэлнэ.

Дээрмэшэдые усадхахын түлөө хаан эгэл түрүүлэн тэдэнэй байрлаһан үүрхайе мэдэхэ ёһотой болоно. Тон тиигэжэл төөрилгые үгы болгохын тула, төөрилгын сэдьхэл болон нюдэнэй хаана байһые мэдэхэ шухала.

Гэр соо хүн нюдөөе нээхэдээ, эгэл түрүүн эндэл байһан юумэ харана. Һүүлээрнь сонхо руу харасаа шалгүүлжэ, саанань байһан юумэ обёорно. Сонхын саанахи юумэ обёороод, гэр дотор байһан юумэ харахагүй ёно байдаггүй.

Хүнэй һүлдэ һүнэһэнэй бэе соонь оршодог гэшэ һаа, нэн түрүүлжэ, доторьень һайнаар хараха ёһотой байгаа. Үнэн дээрээ хүн маха бодоһоо хажуу талын юумые һайнаар харана, харин досоохёо ёһоор ойлгожо шаданагүй.

Хэрбээ хүнэй һүнэһэн маха бодоһоо хажуу тээ оршохо бол, һүнэнэн маха бодо хоёр бэе бэеһээ амларлагдаһан ёһонһоо, маха бодын мэдэгшэ юумые һүнэһэн мэдэхэгүй, һүнэнэнэй мэдэһэн юумые маха бодо ойлгохогүй зэргэтэй болоно. Иимэ ёһонһоо һүнэнэн маха болоһоо амларана гэжэ хэлэхын аргагүй. Теэд тэрэнэй шанар удхань хаана оршоно гээшэб?

3. Хүнүүд анхан сагһаа өөрынгөө үйлэ хэрэгтэй нягта холбоотой байдаг шалтагаанһаа төөрилгын далайда унажа, хоёр юумэ ойлгожо шаданагүй.

Нэгэдэхээр, гансал түрэлгэ болон үхэлые хаража төөридэг сэдьхэлые хүнүүд өөрынгөө удха шанар гэжэ һанана. Хоёрдохёор, боди мүрэй удха шанарай арюун сэдьхэлэйнгээ төөрилгын һүүдэр соо оршодогые мэдэхэгүй дээрэнээ, өөһэд соонь байдагые ойлгоногүй.

Хүнэй нюдаргаа зангидан гараа ургэхэдэнь, нюдэнинь зиээниие харана, сэдьхэлынь мэдэнэ. Теэд энэ үнэнтэ сэдьхэл бэшэ.

Юумэ хүсэһэн сэдьхэл хүнэй өөрын һанаанһаа. Иимэ сэдьхэл гансал өөрынгөө аша тухайда һанаата болоно. Эрхэ өөндалай шалтагаанһаа энэ боложо, ходол хубилжа байдаг дээрэнээ тэрэ үнэн дээрээ өөрын шанаргүй. Үнэн шанартай гэжэ энээниие харадаг хүн төөрилгэдэ ороно.

Хүнэй нюдарга болгоһон хургануудаа тэнилгэхэдэ, сэдьхэлынь хургадайнь арбайные мэдэнэ. Теэд юун иимэ үйлые хүтэлнэб? Гар гү? Сэдьхэл гү? Магад алиниинь-шье бэшэ гү?

Хэроэ гарай хүдэлбэл, сэдьхэлшье хүдэлнэ. Үгы-шье бол, сэдьхэлэй хүдэлсэ гарта дамжуулагдана. Тиигэб лабашье энэ хүдэлсэ гүн сэдьхэлэй бэшэ, харин дээхэнүүр байдаг мэдэрэлэй долгин.

4. Хүнүүдтэ бүгэлэндэ ёһото арюун сэдьхэл гэжэ байдаг. Сагай эрхээр тогтонижорһон байдалай тооһондо энэ сэдьхэл дарууланшай. Тиигэбэшье энэ төөриһэн сэдьхэл үнэнтэ бэшэ, хоёрдохи эзргын гэжэ ойлгохо шухала.

Һарын богонихон саг соо үүлэдтэ хахалагдаашье һаань, үүлэд тэрэниие бүзараанагүй, байраһаань хүдэлгэнэгүй.

Иимэрхүү ёһоор хүн һалхинда хиидэжэ, тооһорһон үүлэн мэтэ төөриһэн сэдьхэлэйнгээ шанар удхые харадаггүй.

Хүн гээшэ өөрынгөө тогтонижорһон ёһото арюун сэдьхэлээ түргэн танижа, болото шанартаа бусаха эзргэтэй. Хүн төөриһэн, тогтуургүй сэдьхэлэйнгээ мэдэлдэ хододоо эзэлгдэнхэй байдаг шалтагаанһаа, хамаг юумые буруу болгон харана, энэл ушарһаа төөрилгын далай соогуур түгэншэлнэ.

Сэдьхэлэй төөрилгэ, тэрэнэй бузарлалга хүнэй эллэб хүсэлһөө, эгээлэй байдалай хубилжал байдагһаа болоно.

Эгүүридэ мунхэ, хэтэдээ тогтонижоронги, һандаршагүй гадаадын шалтагаанһаа дулдыдадагүй сэдьхэл — хүнэй үнэн шанартай сэдьхэл болоно. Энэ сэдьхэл хамагай түрүү.

Айлшадай ябаһан ушарһаа зошодой буудал үгы болобо гэхын аргагүй мэтэ. гадаадын шалтагаанһаа бии, үгы болодог хүсэлантэ сэдьхэлэй унтархадг, хүн һалан ошобо гэжэ хэлэгдэхэ эзргэтэй. Гадаадын эрхэ байдалһаа хубилжал байдаг хүсэлэн — бодото сэдьхэлэй шанар бэшэ.

5. Уужам ехэ таһалга байна гэжэ хараг. Наранай гарахада, энэ таһалга соо гэрэл гиинэ. Наранай орохоо-до, харанхы болоно. Наранай ашаар гэрэлтэй, һүниһөө харанхы болоно гэжэ һанагдана. Тиигэбэшье, гэрэл, харанхые бии болгодог хүсые бидэнэр мэдэхэ аргагүйдэнэбди. Энээниие сэдьхэлэй шанар тээшэ абаашахал ёһотой болоноби.

Наранай гарахада, гэрэл хаража, энээхэн үедэ сэдьхэлэй хүдэлсые мэдэрхэ аргатайбди. Наранай ороходо, харанхые үзэхэ саггаа, мүн лэ сэдьхэлэй хүдэлсые мэдэрнэбди.

Гэрэл, харанхы гэхэ зэргын гадаадын үзэгдэлһөө дулдыдан. харанхы, гэрэл мэтые илгаруулха сэдьхэл манда бии болоно. Теэд энэмнай өөрөө үнэнтэ сэдьхэл бэшэ, үнэнтэ шанарыншье бэшэ, ороёдоол саг зуураханыи сэдьхэлэй хүдэлөөн. Харин гэрэл харанхы хоёрые илгаруулагша хүсэнэй эхин үнэнтэ сэдьхэлэй бодото шанарынь мүн.

Гадаадын шалтагаанһаа бии бологшо һайн ба муу, дурлал ба үзэн ядалга — эдэ булта хүнэй сэдьхэлэй саг зуурын шанар. Эдэ саг зуурын шанар хүнэй сэдьхэлдэ бүриндэжэ сугларһан бузарһаа бии болоно.

Этээлэй байдалай хүсэл шуналай хирэдэ даруулһаншье һаа, тооһондо хушагдадаггүй, огто бузардаггүй арюун сэдьхэл оршодог юм.

Монсогор амһарта соо хэгдэһэн үнэн монсогороор, тэбхэр амһарта соо тэбхыжэ харагдана. Теэд үнэн гэшэмнай бодото дээрээ монсогоршье бэшэ, тэбхэршье бэшэ. Энэ ёһые хүнүүд мартаад, хамаг юумэндэ түхэл шэнжэ үгэнэ. Һайн ба муу, дурлал ба үзэн ядалга, бии ба үгы гэһэн ойлгосонуудые хүнүүд юрэл гадаада талаһаань харан мэдэржэ, өөһэдыгөө зоболондо ушагаана.

Гадаадын эрхэ байдалай энэ дарлалтаһаа зайсажа, юуниһээшье дулдыдалгүй бодото шанараа танижа шадабал, маха бодошье, сэдьхэлшье хамагһаа мэдэлгүй амгалан сүлөөдэ гараха болоно.

II. НЮУГААТАЙ ЭРДЭНИ

1. Арюун, үнэнтэ сэдьхэл — ондоогоор хэлэхэдэ, Буддын удха шанар гэхэ гү, али Буддын үрэһэн болоно.

Гал шэл абаад, тэрээн соогуур наранай эллшэ элсүүлэн, модоной уулада тудуулхаламнай, юундэ дүрэжэ эхилнэб? Энэ гал хаанаһаа бии болоноб? Наран энэ шэл хоёр бэ бэеһээ холын зайда байжа, суг боложо нэгэдэһьегүй һаань, эдэ хоёрой аргаар гал носохо аргатай байһыень ойлгонобди. Наранай эшэнүүдэй шатахагүй юумэндэ элсүүлэгдээ һаа, гал бии болохогүй.

Хэрбээ Буддые мүндэлүүлдэг Буддын тиимэ уулада Буддын Гэгээн ухаае галта шэл соогуур элсүүлжэ, хүнүүдэй сэдьхэлэйнь уулада Буддын гал тудуулбал, Буддын үнэнтэ шанар далбэлһэн үзэл сурталай дүлэн дэлдэхэ.

Гэгээн ухаанайнгаа галта шэлые түби тээшэ Буддын шэглүүлһэн ушарһаа энэ юртэмсэдэ үзэл номнолойнь дүлэн баларна.

2. Бүгэдэ хүнүүдтэ байгаалиһаа үгтэһэн боди сэдьхэлэй үрэһэнэй бии байбашье, эгээлэй байдалай шунал абьяасай хирэ тооһоной үүлэндэ тэлэнэр дайрагдажа, һайн муу гэһэн ойлгосонуудай эзэмдэлгэдэ ороод, эллэб хашалтануудта гомдоно.

Теэд хүнүүд анханай боди мүртэ орохо сэдьхэлтэй аад, хуурмаг ойлгосо өөһэдтөө бии болоод, Буддын гэгээн гэрэлһээ зайсажа, төөрилгын далай соогуур юундэ түгэншэлнэб?

Эртэ урда сагта нэгэ хүн үглөөгүүр эртэ бодоод, гэрэлэй урда зогсоходоо, ехээр сошобо: толгойньшье, нюурыньшье гэрэл соо огто харагдабагүй. Толгой, нюурынь байрадаал һааб даа. Тэрэ хүнэй гэрэлэйнгээ нүгөө талаһаа харахадань, нигэжэ өөртэнь үзэгдөө бшуу.

Ехэ оролдолго үйлэдөөд, боди мүртэ орожо шаданагүйб гэжэ бэсэ муулажа гомдохо гээшэ мунхаг бодол. Нигэжэ гомдоһоной огто хэрэгтэй. Боди мүртэ төөрилгэ байдаггүй, гэбэшье хүн үни удаан саг соо гадаада байдалай тооһондо даруулжа, сэдьхэл бодолойнгоо түби соо ажамидарһаар, өөртөө төөрилгын юртэмсэ байгуулһан гэжэ.

Ушар нимэһээ өөрын төөрилгын юртэмсэһөө хүнэй зайсаха саггта, тэрээндэ боди мүр ерэхээрээл ерэнэ. Тиихэдэнь хүн боди мүрһөө буса төөрилгын түби байхагүй гэжэ ойлгохо болоно. Үшөө бүри гайхалтай юумэн гэхэдэ, боди мүртэ ороһон хүндэ төөрилгын-түби гэжэ оттолон үгы. Тиимэһээ боди мүртэ шэлжэн ороохо ёһо тэрээндэ мүн лэ онсологдоногүй.

3. Буддын шэнжэ шанар эгүүридэ мүнхэ. Хүнэй адагуусанай гу, али бэрлдэй орондо түрөөшье һаань, тамада унаашье һаань, Буддын шанар тэрээндэ бии зандаа үлэдэг.

Бузарһан маха бододо, эгээлэй байдалай хирэ хилэнсэг соошье Буддын шэнжэ шанарынь арюун гэрэл туяагаа сасаһаар лэ байдаг.

4. Эртэ урда сагта нэгэ хүн нүхэрэйдоо айлшаар ошобо ха. Тэрэ хүн дарһа угаад, ехээр һогтожо, нүхэрэйдөө амаржа ушаба. Тэрэнэй унтажа байха үеэр нүхэртэнь айхабтар яаралтай хэрэг гаража, аянда мордохо болобо. Нүхэрынь ябахынгаа урда тээ тэрэ хүнэй хубсаһанайнь заха соо эрдэни өөжо нюуба ха.

Нүхэрынь һэргэжэ һэреэд, хольн орон нютагаар аянда, хооһодожо, үлдэжэ түлиба. Хэдэн сагай үнгэрһэн хойно тэрэ хүнэй нүхэртэээ золгоходонь, хубсаһанайнгаа заха соохи эрдэни хэрэглэхыень дурадхаба. Иимэ ехэ баялигтай ябаһаб гэжэ тэрэ хүн оройдоошье мэдэхэгүй байгаа. Энээн шэнги Буддын эрдэни шэнжэ этээлэй байдалай шунал абьяасай хубсаһанай заха соо нюугаатай, хэзээдэшье баларангүй оршожо байдаг.

Энэ түбидэ Буддын гэгээн ухаанай хэшэгтэ хүртөөгүй хүн байдаггүй. Тиимэ ёһонһоо Будда хүнүүдэй сэдьхэл нэбтэ шэртэн: «Ямар һайн бэ! Бүгэдэ хүнүүд Буддын ухаата үлзы дэмбэрэлтэй», — гэжэ маша баясана.

Тиигэбэшье һаань, хүнүүд энээниие ойлгоногүй. Хүнүүд хамаг юумые ёһотой шэнжээрнь харанагүй. Буддын шэнжэ шанарай өөртэнь байһые ойлгоногүй. Тиимэһээ Будда хүнүүдые өөһэдынь мэдэрэл ойлгосоор байгуулһан юртэмсэһөөнь зайсахые зоригжуулна, түрэхэ гарахаһаа Будда-һаа юугээршье илгаагүй байһыень ойлгуулжа үгэнэ.

5. Эндэ дурсагдагша Будда хадаа Будда болоһон хүмүүни үри. Ерэхэ хожомой сагта бүгэдэ хүнүүд Будда болохо заяатай. Бэшэ ондоо үнэнтэ шэнжэ тэлээндэ байдаггүй.

Тиигэбэшье Будда болохо заяатайшье һаа, тиимэ шанар шэнжэдэ тэдэ хүрөөдүй. Буддын номнол сурталые сүм мэдэбэб гэжэ хэн нэгэн хэлэхэ байбал, тэрэ тон ехээр эндүүрнэ.

Хүн бүгэдэдэ Буддын шанар шэнжын байдагшье болнь, Буддын сурталай гүн гүнзэгые ойлгожо мэдэрээгүйшүүдэ энэ удха бии болодоггүй. Энэ шанар шэнжын тэрээндэ үзэгдэдэггүй бол, Буддын сурталда тэрэ үшөөл хүрөөгүй.

6. Эртэ сагта нэгэ хаан байдаг һэн ха. Тэрэ хаан нюдэ балай һохор хүнүүдые хажуудаа суглуулаад, заанай бэе барюулжа үзүүлээд, тэдээн бүриһөө асари энэ амитан хайшаа түхэлтэйб гэһэн асуудал табиба. Һоёоень барижа үзэһэн хүн заан гээшэ асари ехэ морхообтол адли гэбэ. Шэхэндэнь гараа хүргэгшэ зааниие айхабтар томо һэбюур мэтэ гэжэ хэлэбэ. Ута хоншоорыень бариһан хүн заанные томо нюдүүртэй жэшэбэ. Хүлыень үзэһэн хүн бахана мэтэ гэбэ. Һүүлыень тартаа бариһан хүн заанные аргамжатай адлярхаба.

Эдэ нюдэ балайшуулай нэгэниинь-шье заанные зүбөөр ойлгожо мэдээгүйнь эли.

Хүнэй бэедэ гар хүрэжэ, маха бодо тухайнь иимэрхүү янзаар мэдэхэ болохо аргатайшье бол, тэрэнэй шэнжэ шанар гэхэ гү, али Буддын ёһотой шэнжые ойлгохонь бэрхэтэй.

Хүнэй үхэхэдэшье, эгээлэй байдалайнь шунал соошье баларангүй хэзээдэ мүнхэ оршодог Буддын шэнжэ шанарынь Буддын лэ арга туһаар, тэрэнэй суртал номнолоор оложо болоно.

III. ХҮСЭЛ, ШУНАЛҺАА СҮЛӨӨРЭЛГЭ

1. Хүн бүридэ Буддын шэнжэ шанар бии. Теэд зарим хүнүүд энээниие бэшэ ондоо сурталнууд соо номногодог өөрымни «би» гээшэ гэжэ бододог. Тиихэдээ тэдэ алдуу хэнэ.

«Би» гээшэ хүсэл, шуналай нүлөөлһэн шанартай, Боди мүртэ орогшо хүн эллэб хүсэлһөө сүлөөрхэдөө «би» гэдэгһээ зайсажа шалаха аргатай. Буддын шэнжэ шанар — олдохонь шухаг эрдэни. Энэ эрдэни «би» гээшэтэй адлирхуушье бол, «би», «миниий» гэжэ манай хэлэдэгһээ тад ондоо ойлгосо.

Өөрымни «би» гэдэг энэ байна гэжэ харагшад эндүүрнэ. Юундэб гэхэдэ, үгы юумые бии дээрэ тоолоно. Буддын шэнжэ шанарые ойлгодоггүйшүүл бии байгша юумые үгы гэжэ хэлэхэдээ, мүн лэ эндүүрнэ.

Жэшээлхэдэ, бага хүүгэнтнай үбшэлбэ гэлэй. Хүүгээ аргашанда үзүүлхэдэтнай, тэрэ эм залахадаа, бэеынь эмдэ дадатарнь һу уулгажа болохогүй гэжэ захиба.

Эхэнь хүүхэнэйнгөө тобшодо гашуун эд түрхижэ, хүүхэнээ хүхүүлхэеэ болибо. Хүүхэнэйнгөө эмдээ дадахадань, эхэнь хүхэеэ угаагаад, дахин хүхүүлдэг болобо. Эхэ хүн үхибүүндээ дуратай байһандаа тингэһэн болоно.

Энэ домог соохи эхэ мэтээр Будда хүнүүдые эндүүрэлһээ зайсуулжа, өөрынгөө «би» гээшэһээ холодуулхын түлөө «би» гэдэг үгы юм гэжэ номноно.

«Би» гэһэн ойлгосо, төөрилгэ тээшэ хүтэлнэ, харин Буддын шэнжэ шанар боди мүртэ оруулна.

Үгытэй ядуу эхэнэрые хайрлажа, гэр доронь булаатай байһан, залгатай ханза мэдэхэгүй тэрээндэ энэ дараа олгожо үгэһэн жэшээтэй Будда хүнүүдтэ Буддынь шэнжэ шанарые дэлбэлэн харуулжа үгэнэ.

Теэд хүнүүд яахадаа Буддын шанар шэнжэтэй зааг, дээдын болон доодын зиндаатай, баян, үгытэй боложо хоорондоо илгарнаб? Юундэ тэдэ алалсанаб, бэе бэеэ мэхэлнэб, бусадшье муу хэрэг үйлэдэнэб?

Нэгэ гүрэн түрэдэ хүсэ ехэтэй бүхэ барилдаашан байһан гэхэ. Тэрэ нэгэтэ духадахи алмаз шулуун шэмэглээ абангүй барилдаба. Духаяа шангаар дайражархихадань, тэрэ алмазынь арһыень шуу эсхээд, тэндэнь хүндүүлхэй хабдар бии болошобо. Тэрэ барилдаашан алмаз шэмэглээ үгы болгооб гэжэ болобо. Духадахи хабдарыень аргалхыень эмшэндэ тэрэ хандаба. Эмшэн хараһаар лэ алмаэ шулуунай духынь арһан доро орохые мэдээд, тэндэнэнь абажа. бүхэ барилдаашанда харуулба.

Тон энээн мэтэ Буддын шэнжэ шанар эгээлэй байдалайнь шунал, хүсэлэй зүсаан тооһон доро дараатай байдаг тула, хүнүүд энээниие хүсэд һайнаар ойлгожо бирнагүй. Эрдэмтэ һайн багша тэдэнэй нюдые нээжэ, энээниие ойлгуулжа үгэнэ.

Иимэл ушарһаа хүнүүд Буддын шэнжэ шанар абажа ябадагшье һаа, хомхой хобдогһоо, уур сухалһаа, мунхагай харанхыһаа боложо, энээнээ ойлгохо сэнгүйдэнэ. Тэдэнэй элдэб хэрэгүүд, үйлынь үри тэдэниие мунхагай харанхы соо төөрюулнэ. Гэбэшье Буддынь шэнжэ шанар тэдээнһээ үгы болоногүй, һалажа һандарнагүй. Энэ төөрилгэһөө гараха үедэнь, хүрса элшэтэй одоор яларан туларна.

Домог соохи бүхын аргашанай һайгаар алмаз шэмэглэлээ олоһон мэтэ, гэрэл туяа доро хүнүүд Буддын шэнжэ шанараа танижа абаха жэшээтэй.

соёлой һонин

«ИИСУС»—БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ

Эдэ үдэрнүүдтэ Улаан-Үдэдэмнай «Есүүс» («Иисус») гэжэ кино харуулагдаба. Энэ киногой гол удхань «Лукагай бэшэһэн намтар түүхэнэ» («Евангелие от Луки») абтаһан байна. Дэлхэйн арадуудай 275 хэлэндэ оршуулагданхай энэ киное түрэлхи буряад хэлэн дээрэ-шье харабаби. Гансашье христианууд энэ фильмэ-ер һонирхоо бэшэ, мүн Буддын шажанда шүтэдэг зоншье харахаяа ошоһон байна.

Кино харуулалгын һүлэ-эр буряад хэлэндэ тэрэ-ниие оршуулһан Балдоржийн Цэрэндаштай уулзаглаба. Тэрэ хүн Монгол орондо ажа-һуудаг.

— Есүүсэй түүхые оршуулхада, тиимэ бэлэн бэшэ байгаа бэзэ гэжэ һанахаар. Та ямар ушарһаа энэ киногоор һонирхожо, оршуулһан болсоноб? — гэһэн асуудалаар хөөрэлдөөн эхилэбэ.

— Би өөрөө буряад хүн-би. Түрэлхидни. — Яруунын Бодонгууд үргаатан 1916 он-до Монгол нүүһэн юм. Мүнөө би «Уласхоорондын дэмжэлгэ туһалалсаа» гэһэн эмхидэ оршуулагшаар хүдэлнэб. Тэрэ эмхимнай христиан шажантай дүтэ холбоотой юм. Англиин, Америкын, бусад оронуудай баян зөөритэй христианууд ургэһэн мүнөөр бидэ эм дом, элүүрые хамгаалгын хэрэгсэлнүүдые, хүбсаһа хунар абажа, юрын зоной дунда тараадагби. Бэшэшье һайн хэрэгүүдые бүтээжэ, зондоо туһалнабби.

«Есүүс» гэжэ киное нёдондо монголһоо буряад хэлэндэ оршуулаабби. Тэрээнһээ гадна, «Лукагай бэшэһэн намтар түүхэ» (баярта мэдээ) оршуулагдаба. Тэрэмнай Библиин «Шэнэ гэрээ» («Новый завет») гэжэ номой дүрбэн хубиин нэгэниинь болоно гүб даа. Тэрэниие грек хэлэнһээ Джон Гиббенс гэжэ Монголдо ажаһуудаг англи хүн монголиолһон юм. Һүүлээрнь «Инспирэйшэнел филмэ» гэжэ компаниин түлөөлэгшэд ерэжэ, энэ киное буряадшалхымнай дурадхэа.

— Та өөрөө Есүүс Христосой шажанда һүзэглэдэг гүт?

— Тиимэ даа. «Буряад хүн аад, христиан» гэжэ ушагшадтнай ехэзэр бү гайхаг. Юундэб гэхэдэ, Монголдомнай Есүүс Христосой шажантан жэлтэ жэлдэ олошоржо байна. Олонхи ушарта тэдэмнай залуушуул, гэбэшье наһатайшаг зоншье тэдээнэй тоодо яһала байха. Тэдэнэр англи хэлэн дээрэ «Библиэ» уншана. Энэ ном уншадаг хүнүүдэй сэдьхэл сэбэр һайхан боложо арюудхагдадаг гэжэ тэмдэглэхэ байнаб.

Тэндэмнай христиан шажантанай багахан булгэмүүд эмхидхэгдэнхэй. Улаан-Баатарта хорёод нимэ булгэмүүд тоологдодог. Хүдөөгөөршье үсөөн бэшэ би байха. Тэндээ христиан мүргэлшэд сугларжа, уншалганууд-ые хэлэг.

Иигэжэ Монголдомнай Есүүс Христосой шажан дэлгэржэ байна.

— «Есүүс» гэжэ кинолэ ошоходомнай, асуудлнууд (анкетэнүүд) харагшадай дунда тараагдаа һэн. Энэ кино тухай һанамжануудыень харагшадһаа һуража абаад, «Инспирэйшэнел филмэ» гэһэн компаниинхиг «Евангелие от Луки» гэжэ хэблэгдэхээ байһан ном абахыень дурадхана. Тэрэ ном тухай хөөрэжэ үгыт.

— Энэ ном буряад, ород хэлэн дээрэ гараха. Джон Гиббенсэй оршуулагдаа буряадшалаабби. Библи соо дурдагдаһан олон нэрэнүүдые буряадшалхадаа, грек, еврей хэлэнтэй жэшэлээбби. «Евангелие от Луки» гэжэ номой нэрыень «Луухын бэшэһэн намтар түүхэ» (Баярта мэдээ) гэжэ буряадшалаабби.

Һаяын сагта тэрэмнай хэблэгдэн гараха. «Инспирэйшэнел филмэ» гэжэ компаниин нашэ ерэһэн түлөөлэгшэд мүнгыень түлөө. Тэрэ ном һонирхолон зоной дунда түлөөригүйөөр тараагдаха юм.

— Һайнта даа.

Монгол хэлэн дээрэ хэблэгдэн гараһан тэрэ номые хараа һэмби. Зохидхоноор, үнгэтэ фото-зурагуудтайгаа гаранхай. Шэнэхэн гарахада байһан ном христианууд-ай анхарал татаха аабза, харин Буддын шажантай зон тэрээнэй буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэшье һаань, энэ номоор һонирхохо гү гэһэн асуудал бии болоно.

Э. ДОРЖИЕВА.

ШЭНЭ САГАЙ ҮЛЬГЭР

Буряад арадайнгаа түүхэ домогуудта, ёно заншалда шэнжэлхы сэдьхэлээр хандажа, һонирхолтой тэмдэглэлнүүдээрээ уншагшадаймнай сэдьхэл хужарлуулжал байдаг С. Бахлаевай нэрэ олондо мэдээжэ болонхой ааб даа.

Һаяхан энэ нүхэрнай редакцидамнай орожо, «Гэсэрэй мүрөөр» гэжэ мэнэ һаяхан барлагдаһан, номоо гарай бэлэг болгон бариба. «Шэнэ сагай үльгэр» гэжэ тайлбари гаршаг үгтэһэн энэ ном «Яруунэ» газетын редакциин дэргэдэхи типографида 1000 хэнэгээр хэблэгдээ.

Номойнгоо ороло үгэ соо автор уншагшадтаа иигэжэ хандаба: «Абай Гэсэр» тухай баатарлиг үльгэрнүүдые А. И. Улановай, М. П. Хомоновой, Б. С. Дугаровай, С. Ш. Чагдуровай согсолон бэшэһэн номууд, илангаяа 1991 онһоо эхилһан энэ эпессэй 1000 жэлэй ойдо зорюулагдаһан, Яруунын Эгэтын-Адаг нютагта болоһон ехэ найр наадан намда тон ехэ һанал түрүүлээ. Тиигэжэ «Гэсэрэй мүрөөр» гэжэ үльгэр өөрычгөө аялгаар, өөрын маяг, удха шанартайгаар, урданай сагые мүнөө үетэй нэгта холбохые оролдон бэшэгдэбэ. Таанад бүгэдэ уншагшадай энэ номдомни сэгнэлтэ үгэхые хүлеэгэб.

Үнэхөөрөөшье, газетымнай эдэбхитэ уншагшад «Гэсэрэй мүрөөр» гэһэн ном анхаржа, өөнэдынгөө һанамжа, дурадхалнуудые манай редакцида бэшэжэ эльгээхэ бэзэ гэжэ ехэтэ найдагдана.

М. БАТОИН.

УЛААН-ҮДЭДЭ АЙЛШАЛБА

Һүүлэй үедэ Россин эстрадын мэдээжэ артистнууд Улаан-Үдэ ерэжэ, концертнүүдээ эндэ харуулна. Сергей Крылов, Алёна Апина болон бусад дуушадай, залуушуулда һайшаагдадаг эл-дэб бүлгэмүүдэй концертнууд улаан-удынхидтэ оло дахин харуулагдаа.

Һаяхан России арадай артист Николай Караченцов иишэ айлшалжа ерээ һэн. Ниислэл хотымнай «Дружба» кинотеатр соо тэрэнэй зохёохы ажалай үдэшэ үнгэргэгдөө. Олон һонин кинофильмдэ наадаһан рольнуудаарнь тэрэниие таниха улаан-удынхид концертыень хаража, актёртой уулзаа.

Николай Караченцов кинодо наадахаһаа гадна, дуу дуулдаг. Тэрэ олон гоё дуунуудаа харагшадта бэлэглээ һэн.

М. ЦЫДЕНОВА.

ЗАЛУУ НАҺАН... Хүн бүхэнэй урма зоригые үргэн далижуулдаг хүдэр шамбай, хүхюун соогтой залуу наһан... Энэ —хэндэшье нэгэл дахин ерэдэг үршөөлтэ наһанай ялас гэмэ һайхан хубинь, эл-шэтэ ехэ баялигынь мүн. Энэ—ёһотойл зали ошотой наһан гээшэл.

Тиигээд лэ хүнэй бүхы наһанай голтонь, шэмэг гоёлтонь, омогорхолынь болодог ха юм. Тиимэһээл поэдүүдэй ульгам шүлэг, поэмэнүүд соо, уран зохёолшодой ульһа дүүрэн рассказ, туужанууд соо гү, али хонгёо дуушадай хотолмо үянгатай аялга соо һуурила оложо ханхиналаг бэшэ аал?

...Эхын һүн соо
бүрилдэһэн
Эхи залгагша зали ошон,
Эсэгын шуһан соо
хүсэлдэһэн
Эрын һүлдэ—эршэ
хүсэн—
Энэ бэшэ аал замай заяан,
Энхэ бэе, залуу наһан?
Уян хүнэй сэдьхэл
халяан,
Уггадаг тэрэ дуран—хаһа?

Залуу наһанай сог зали, зориг хаба тухай олон тоото ульгэрнүүдшье бэшэгдэнэ байха. Элинсэгүүдэй эрэлхэг баатарнууд ба эрдэни һайхан хатан-дангинануудһаа эхилээд мэдэнэбди. Дан холууршье бэшэ, дүтын түүхэ соо гү, али бүри хажуугаршье олон жэшээнүүд олдохол аабза.

Гэхэ зуура, илангаяа, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ буряад хүбүүд, басагадай баатарлиг ябадал харуулһан жэшээнүүд олон байха. Тэдэнэй тухай онсолжо хэлэнэгүйб—ye сагынь тиимэ байгаа ха юм даа. Зүгөөр дайнһаа хойшонхи жэлнүүд залуу зоной һайн һайхан жэшээнүүдээр баһа баян байһан гэжэ мэдэнэбди.

Тэдэнэй олонхинь залуу малшадай сухаришагүй шударгы ажал хэрэгүүд бэлэй. Жэшээнь, үбэлэй бүтүү саһа бордоһотой, шэрүүн хүйтэн шуурган соо өөрынгөө ами бэе хайрлангүй тэмсэжэ, колхозой һүрэг хонидые аюулһаа абарһан үшарнуудшье тохёолдодог байгаа.

— Энэшни дэмы хооһон патриотизм гээшэ ааб даа.— гэхэшье хүнүүд дайралдажа магад.

Үнэн дээрээ тиимэшье бэшэ даа. Энэмнай дааһан хэрэг ажалдаа харюуселгатай байһанаа мэдэрһэн сэдьхэл, һэшхэлэй хэрэг гэшэ аабаб. Энэ ганса хара бэеэ харһан бэшэ, харин олоной, нинтын түлөө ороолдоһон ябадал мүн гээд һанагдана.

Теэд хүршынгөө мэгдэл ядаралда ороод байгаа һаань, бэеэ абаад, «намһаа саагуур, паранһаа нэагуур» гэжэ һууха аалди? Тиимэ хара һанаатай хүнүүд урданай залуушуулай дунда хомор байгаа. Хүнэй һайн ябадал, һайхан зан—һайн һургаал зааб-барини аша үрэ гэшэ ааб даа.

Үнэнинь хэлэхэ—болоо һаа, мүнөө энэ һамуун үедэшье ажалша бэрхэ, зүб сэхэ ябадалтай, бусад зондо һанаагаа зободог һайн һайхан төрөө олоод, аманһаа гаргаһан, тэдээндэ зорюулһан зөөриень сэгнэдэг байна бшуу. Иимэ хүүгэд лэ эхэ, эсэгэеэ «гурбан зөөлөнөөр», үгын, унтариин ба эдеэнэй зөөлөнөөр ханган үргэжэ шадаха байнал даа.

Эхэ, эсэгын буянгаар
Энэ түбидэ мүндэлжэ,
Эрид зоригой талаангаар
Элүүр эпхэнүүд дэгжэжэ,
Залуу наһанай заяатай
Залан ябаһан урмандаа
Эжы, абынгаа захяатай
Эрхим дагагшад болоноп
даа.

Теэд саг жэлнүүд үнгэрэн, тын түлөө ороолдоһон ябадал мүн гээд һанагдана.

Теэд хүршынгөө мэгдэл ядаралда ороод байгаа һаань, бэеэ абаад, «намһаа саагуур, паранһаа нэагуур» гэжэ һууха аалди? Тиимэ хара һанаатай хүнүүд урданай залуушуулай дунда хомор байгаа. Хүнэй һайн ябадал, һайхан зан—һайн һургаал заабарини аша үрэ гэшэ ааб даа.

Үнэнинь хэлэхэ—болоо һаа, мүнөө энэ һамуун үедэшье ажалша бэрхэ, зүб сэхэ ябадалтай, бусад зондо һанаагаа зободог һайн һайхан төрөө олоод, аманһаа гаргаһан, тэдээндэ зорюулһан зөөриень сэгнэдэг байна бшуу. Иимэ хүүгэд лэ эхэ, эсэгэеэ «гурбан зөөлөнөөр», үгын, унтариин ба эдеэнэй зөөлөнөөр ханган үргэжэ шадаха байнал даа.

Эхэ, эсэгын буянгаар
Энэ түбидэ мүндэлжэ,
Эрид зоригой талаангаар
Элүүр эпхэнүүд дэгжэжэ,
Залуу наһанай заяатай
Залан ябаһан урмандаа
Эжы, абынгаа захяатай
Эрхим дагагшад болоноп
даа.

Теэд саг жэлнүүд үнгэрэн, наншалдаха, хүниие язжа сохихо, алаха, тонохо, хүсэлхэ тухай «һургаал заабари» болоод нюсэгэн эхэнэрнүүдэй бэеэ һайрхалга гэхэ мэтэнүүд харуулагдана.

Эдэ бүгэдые хаража саадаад, архяар толгойгоо мэнэрүүлэн зориг орооһон зариман үйлсэдэ гаража: «шэнэ дүршэлөө» энгын зондо хэрэглэжэ эхилнэ. Иигээд лэ эдиршүүл ба залуу зоной гэмтэ ябадалнууд үргэдэшоо ха юм.

Арбаад жэлэй саана Буряадай элитэ поэт Дондог Улзытуевай уяхан шүлэгүүд ба дуунууд залуу хубүүд, басагадай дура зүрхые татадаг бэлэй. Жэшээнь, тэрэнэй:

...Гүрбэлзэмэ бэетэйлши,
Гүнсэмаа,
Гүлмэр харахан
нюдтэйлши, Гүнсэмаа,
Гүрэмэл хөёр гээгэгшни,
Гүнсэмаа,
Гүн талын дуун шэнгил,
Гүнсэмаа...—

гэһэн уран нугархай дууе залуушуул һайхашаан дуулалдадаг байһан юм. Теэд хойшо-хойшодоо гоё һайхан дуунууд болон зохёолнууд хилын саанахи «һонин» кинонуудта түригдэшоо бэшэ аал даа?

Харин һүүлэй үеын хэтэржэ байһан хэрэг үйлэнүүд тухай бодожо үзэе. Буддын шажантай, буян хэшэггэй буряад зоной түүхэдэ залуу хүбүүдэй хүниие сохижо гү, али үнгэрхэдөө алажа, басагадай «бэеэ худалдажа» байһаниие хэн, хэзээ, хаана үзэһэн, хараһан юм бэ? Үгы! Буряад арадта тиимэ бүзар муухай үзэгдэлнүүд байгаа-гүй.

Эдэ бүгэдэ бүмбэрсэг дэлхэйн баруун хахадһаа наашаа нэбтэрэн ороһон халдабарита муухай нүлөөн мүн. Анханай хирэгүй сэбэрхэн сэдьхэлтэй басагадаа, хоро буригүй хонгор сагаан зантай хүбүүдээ мүнөө үедэ харахадамнай, ямар хайратай, харамтайб даа!

Буряад арадаймнай хүбүүд, басагадта бүртаг муухай ябадал байгаашьегүй, байхашье ёногүй. Гүндүү ажалша Гүнсэнүүд, гүлмэр хоорхэн Гэрэлмаа, тэдээндэ зорюулһан зөөриень сэгнэдэг байна бшуу. Иимэ хүүгэд лэ эхэ, эсэгэеэ «гурбан зөөлөнөөр», үгын, унтариин ба эдеэнэй зөөлөнөөр ханган үргэжэ шадаха байнал даа.

Тиигэжэ манай Россин гүрэнэй засаг түрын хубилха бүриинь зааха, һургаха юумэмнай ондоорно ха юм. Үнэндөө зүб руунь залажа һайжаруулха засагаймнай хуулли, ябуулга һуладажа, ашаг үрэнь доошолно бэшэ аал?

Тэрээнһээ даамжаржа, тэнсүүринь алдагдахадаа, «би», «ши» — гэжэ ойлголсохёо болин, муу үзэлтэнэй юу хэхэ, яахаданьшье хамаагүй болобо ха юм. Иимэ үе сагта олондо харша муу юумэн түргөөр дэлгэржэ, тогтуурилгүй һэбхи хүнүүдтэ буруу нүлөө үзүүлнэ бшуу.

Мүнөө үедэ ажал хэхэ дурагүй, телевизорэй урда сагаа үнгэргэдэг хүнгэн ажаһуудал, аралжаа наймаан, бэлэн мүрөөр олзо ололго гэхэ мэтын хүсэл эрмэлзэл үргэдэн, олонхи зоной уханн бололые эрьюулнэ. Тиин залуу зоной олонхинь наймаан тээшэ хандаба, һэшхэл сэнэгээ алдаба. Үшөө хажуугаарнь, яажа бэлэхэнээр баяжаха тухай соносхол-танилсуула гэхэ гү, али идхалга түбэй телевиденийн программынь ехэхэн сагыень эзэлнэ.

Мүн хилын саанахи элдэб эсын кинонуудые харуулха ябадал бүри түргэдэжэ, зоной бүхы сагые һалгаана. Теэд тэдэ кинонуудта юу хараһан, амаһаа гаргаһан, руулнаб? Гол түлэб яажа наншалдаха, хүниие язжа сохихо, алаха, тонохо, хүсэлхэ тухай «һургаал заабари» болоод нюсэгэн эхэнэрнүүдэй бэеэ һайрхалга гэхэ мэтэнүүд харуулагдана.

Эдэ бүгэдые хаража саадаад, архяар толгойгоо мэнэрүүлэн зориг орооһон зариман үйлсэдэ гаража: «шэнэ дүршэлөө» энгын зондо хэрэглэжэ эхилнэ. Иигээд лэ эдиршүүл ба залуу зоной гэмтэ ябадалнууд үргэдэшоо ха юм.

Арбаад жэлэй саана Буряадай элитэ поэт Дондог сэмаануд нютаг нютагай нюур шарайе шэмэглэн, нэрэ солыень арьбадхан ябаха ёһотойл.

Буряад арад бусад түрэлтэ арадуудһаа юугээршье дортохогүй. Хахад миллион хүрэхэгүй манай арадай дундаһаа бүхэдэлхэйн нэрэ солотой хэды эрдэмтэд, хэды аяншад, уран зохёолшод ба зураашад, арадай артистнууд, эмшэ аргашад ба элитэ багшанар тодорон гарааб даа?!

Ургажа ябаа залуу үетэн соohоомнай үшөө хэды иимэ нэрэ солотой, арадтаа аша туһатай зон урган гарахаб?!

Арсалан ЖАМБАЛОН

ЗАЛУУ НАҺАНАЙ ЗАЯАН

Публицистикэ

абари зантай хүбүүд, басагад хүдөө нютагуудаар, һуурин тосхонуудта олон байха. Тэдэнэй олонхинь үбэлэй шэмэрүүн хүйтэн сагаан жабараар тооһорон байһан тала хээгүүр хонидоо адуулжа ябана ёһотой.

Тиихэдэ зариман үнеэдые һаажа гү, али малай хоол ба ажахынгаа бусад ашаануудые шэрэжэ ябаһан үетэй. Иимэ залуу ажалшад буряад арадайнгаа һуурижаһан нютаг бүхэндэ урма баяртай хүдэлжэ байдаг. Тэдэнэр эхэ, эсэгэнэрэй болоод үндэр наһатанай дүршэл халаһан абаһан, тэдэнээ үнэн сэдьхэлһээ хайрладаг ба дүмэдэг. Һайн һургаалдань һайн хэрэгээр харюулхые оролдодог байна ха юм. Иимэ хүбүүд оорыгоо үмөөрдэггүй, алдуу эндүүгээ зүб руунь заһаха гэжэ оролдодог. Зарнмантайнь хөөрэлдэхэдэ:

— Хүгшэн аба, эжыгээ хайрлаа, хүндэлөөгүй һаа, хэн гээшэбиб? Тэдэ баарһални намайе хүл дээрээмни гарһаһан, минии түлөө оролдоһон, удэр, һүнигүй һанаагаа зобоһон зон юмэл даа. Мүнөө минии һанаагаа зобохо, һайн һайхананр үргэжэ харюулха ээлжээн ерэбэ гээшэ, —гээд үнэн зүрхэнһөө хэлэдэг.

Иимэ ухаансар бодолтой хүбүүд, басагадтай һанал бодолоо хубаалдахада, урматай байдаг даа. Бэе дээрээ бэрхэшээл, хүшэр ажал ба дутатдал үзэһэн долоонгир зариманинь эхэ, эсэгын анхаралые зүбөөр сэгнэн ойлгодог, түгэшэлжэ хара хүлтүби дэлхэйн шанар шэнжэ хубилжал байдаг табисууртай һэмнай даа. Тэрээндэл адли мүн дэлхэйн зоной байдал, түрэн түрэнүүдэй байгуулга мүн лэ хубилдаг ха юм. Зоной байдал ба засагай байгуулгын хубилхада, зан абаримнай баһал хэлбэрнэ ха.

Тиигэжэ манай Россин гүрэнэй засаг түрын хубилха бүриинь зааха, һургаха юумэмнай ондоорно ха юм. Үнэндөө зүб руунь залажа һайжаруулха засагаймнай хуулли, ябуулга һуладажа, ашаг үрэнь доошолно бэшэ аал?

Тэрээнһээ даамжаржа, тэнсүүринь алдагдахадаа, «би», «ши» — гэжэ ойлголсохёо болин, муу үзэлтэнэй юу хэхэ, яахаданьшье хамаагүй болобо ха юм. Иимэ үе сагта олондо харша муу юумэн түргөөр дэлгэржэ, тогтуурилгүй һэбхи хүнүүдтэ буруу нүлөө үзүүлнэ бшуу.

Мүнөө үедэ ажал хэхэ дурагүй, телевизорэй урда сагаа үнгэргэдэг хүнгэн ажаһуудал, аралжаа наймаан, бэлэн мүрөөр олзо ололго гэхэ мэтын хүсэл эрмэлзэл үргэдэн, олонхи зоной ухаан бололые эрьюулнэ. Тиин залуу зоной олонхинь наймаан тээшэ хандаба, һэшхэл сэнэгээ алдаба. Үшөө хажуугаарнь, яажа бэлэхэнээр баяжаха тухай соносхол-танилсуула гэхэ гү, али идхалга түбэй телевиденийн программынь ехэхэн сагыень эзэлнэ.

Мүн хилын саанахи элдэб эсын кинонуудые харуулха ябадал бүри түргэдэжэ, зоной бүхы сагые һалгаана. Теэд тэдэ кинонуудта юу хараһан, амаһаа гаргаһан, руулнаб? Гол түлэб яажа наншалдаха, хүниие язжа сохихо, алаха, тонохо, хүсэлхэ тухай «һургаал заабари» болоод нюсэгэн эхэнэрнүүдэй бэеэ һайрхалга гэхэ мэтэнүүд харуулагдана.

Эдэ бүгэдые хаража саадаад, архяар толгойгоо мэнэрүүлэн зориг орооһон зариман үйлсэдэ гаража: «шэнэ дүршэлөө» энгын зондо хэрэглэжэ эхилнэ. Иигээд лэ эдиршүүл ба залуу зоной гэмтэ ябадалнууд үргэдэшоо ха юм.

Арбаад жэлэй саана Буряадай элитэ поэт Дондог Улзытуевай уяхан шүлэгүүд ба дуунууд залуу хубүүд, басагадай дура зүрхые татадаг бэлэй. Жэшээнь, тэрэнэй:

...Гүрбэлзэмэ бэетэйлши,
Гүнсэмаа,
Гүлмэр харахан
нюдтэйлши, Гүнсэмаа,
Гүрэмэл хөёр гээгэгшни,
Гүнсэмаа,
Гүн талын дуун шэнгил,
Гүнсэмаа...—

гэһэн уран нугархай дууе залуушуул һайхашаан дуулалдадаг байһан юм. Теэд хойшо-хойшодоо гоё һайхан дуунууд болон зохёолнууд хилын саанахи «һонин» кинонуудта түригдэшоо бэшэ аал даа?

Харин һүүлэй үеын хэтэржэ байһан хэрэг үйлэнүүд тухай бодожо үзэе. Буддын шажантай, буян хэшэггэй буряад зоной түүхэдэ залуу хүбүүдэй хүниие сохижо гү, али үнгэрхэдөө алажа, басагадай «бэеэ худалдажа» байһаниие хэн, хэзээ, хаана үзэһэн, хараһан юм бэ? Үгы! Буряад арадта тиимэ бүзар муухай үзэгдэлнүүд байгаагүй.

Эдэ бүгэдэ бүмбэрсэг дэлхэйн баруун хахадһаа наашаа нэбтэрэн ороһон халдабарита муухай нүлөөн мүн. Анханай хирэгүй сэбэрхэн сэдьхэлтэй басагадаа, хоро буригүй хонгор сагаан зантай хүбүүдээ мүнөө үедэ харахадамнай, ямар хайратай, харамтайб даа!

Буряад арадаймнай хүбүүд, басагадта бүртаг муухай ябадал байгаашьегүй, байхашье ёногүй. Гүндүү ажалша Гүнсэнүүд, гүлмэр хоорхэн Гэрэлмаа, тэдээндэ зорюулһан зөөриень сэгнэдэг байна бшуу. Иимэ хүүгэд лэ эхэ, эсэгэеэ «гурбан зөөлөнөөр», үгын, унтариин ба эдеэнэй зөөлөнөөр ханган үргэжэ шадаха байнал даа.

Эхэ, эсэгын буянгаар
Энэ түбидэ мүндэлжэ,
Эрид зоригой талаангаар
Элүүр эпхэнүүд дэгжэжэ,
Залуу наһанай заяатай
Залан ябаһан урмандаа
Эжы, абынгаа захяатай
Эрхим дагагшад болоноп
даа.

Теэд саг жэлнүүд үнгэрэн, руулнаб? Гол түлэб яажа наншалдаха, хүниие язжа сохихо, алаха, тонохо, хүсэлхэ тухай «һургаал заабари» болоод нюсэгэн эхэнэрнүүдэй бэеэ һайрхалга гэхэ мэтэнүүд харуулагдана.

Эдэ бүгэдые хаража саадаад, архяар толгойгоо мэнэрүүлэн зориг орооһон зариман үйлсэдэ гаража: «шэнэ дүршэлөө» энгын зондо хэрэглэжэ эхилнэ. Иигээд лэ эдиршүүл ба залуу зоной гэмтэ ябадалнууд үргэдэшоо ха юм.

Арбаад жэлэй саана Буряадай элитэ поэт Дондог сэмаануд нютаг нютагай нюур шарайе шэмэглэн, нэрэ солыень арьбадхан ябаха ёһотойл.

Буряад арад бусад түрэлтэ арадуудһаа юугээршье дортохогүй. Хахад миллион хүрэхэгүй манай арадай дундаһаа бүхэдэлхэйн нэрэ солотой хэды эрдэмтэд, хэды аяншад, уран зохёолшод ба зураашад, арадай артистнууд, эмшэ аргашад ба элитэ багшанар тодорон гарааб даа?!

Ургажа ябаа залуу үетэн соohоомнай үшөө хэды иимэ нэрэ солотой, арадтаа аша туһатай зон урган гарахаб?!

Арсалан ЖАМБАЛОН

Публицистикэ

МВД-һээ мэдээсэнэ

ЗОРЮУТА ҮҮДХЭГДЭҺЭН АЛАЛСААН

Июль һарын һүүлшын долоон хоногой туршада республика дотор 287 гэмтэ ябадал хэгдэбэ. Железнодорожно райондо 44, Советскэ, Октябрьска районуудта 39—33, Захааминай, Кабанскыи, Прибайкальни аймагуудта 24—22 гэмтэ ябадал хэгдэһэн байна.

1977 ондо түрэһэн Р. фэмилитай эрхэтэн алуулһан байгаа. Тэрэнэй бэень Сэлэнгэ мүрэн соohоо гутал дарадаг фабрика шадар олдоhон юм. Милициин хүдэлмэрилэгшэд харата муухай хэрэг үүдхэһэн алууршаниие түргэн саг соо элиргүүлбэ. 502-дохи километр шадарай дачада архидаһан эдэ хоёрой дунда хэрүүл боложо, нэгэниинь нүгөөдэеэ алаад, уһа руу хаяһан байба бшуу.

Нүгөөдэ гэмтэ ябадалынь гэхэдэ, нэгэ фирмын директор таниг даагүй хүнүүлтэ үүдээ нээжэ үгэбэ. Үбшэнтэндэ түргэн туһаламжа үзүүлдэг албаный хүдэлмэрилэгшэдэй хубсаһатай хүбүүд гэртэ ороhоор эзэниие буугаар занаһан, сохиhон байгаа. Тиигээд «МММ» гэдэг акционернэ бүлгэмэй 220 миллион түхэригэй акциие абаад тэрьелээ.

Хойто үдэшэниинь таниг даагүй гурбан хүбүүд нэгэ айлай нээлгэтэй сонхоор орожо, гэрэй эзэдые пистолетдээр занажа айлгаад, 65 миллион түхэригынь абаад арилба. Эдэнэр тархидаа эхэнэрэй ойлгоо углаад ябаа. Мүнөө бэдэрэлгэ хэглэнэ.

Июлиин 26-най үглөөнэй 5 часта Хориин аймагай Удинск тосхонhоо ерэhэн дүрбэн хүн архидаhанай һүүлээр толгойгоо заhаха мүнгэндэ хэрэгтэй болобо ха. Эдэнэр М. гэжэ фамилитай айлай үүдые эбдэжэ, гэртэнь ороhон байгаа. Хулигаанууд тэрэ дорео Железнодорожно районой дотоодын хэрэгүүдэй таhагай харуулшадта баригдаха баатай болоо. Тус районой дотоодын хэрэгүүдэй таhагай хүдэлмэрилэгшэд һүүлшын хоёр һара соо нимэ аргаар гэр байрада ороодог долоон хүниие бариhан байха юм.

Мухар-Шэбэрэй аймагай Шарадай тосхондо ажаһуудаг эрхэтэн милициин хүдэлмэрилэгшэдтэ үсэрхэжэ, тэрэниие барихаяа ерэхэдэнь, муухай хэрэг үүдхээ. Тэрэ милициин хоёр хүдэлмэрилэгшэдые буудажа, нэгэнэйнь тархи, мүрэ, нүгөөдынь бэеын зүүн талые шархатуулба. Аймагай дотоодын хэрэгүүдэй таhагай хүдэлмэрилэгшэдэй тэрэ дорео хэмжээ абаhанай ашаар бүридхэлдэ абтаагүй буу элиргүүлэгдэнэн, гэмтэн мүрдэлгэдэ ороhон байха юм. Мүн энэ долоон хоногой туршада гэмтэ ябадал элиргүүлхэсэ тус аймагай Никольск тосхон ошожо ябаhан оперативно-мүрдэлгын бүлэг хүдэлмэрилэгшэдэй һуужа ябаhан машиные «КамАЗ» түхэлэй ашаанай машина мүргэжэ, ехэ тодхор татаа. «КамАЗ» машинын кабина соо һуулсаад ябаhан һогтуу 9 хүнэй баалалгаар жолооношониинь аварида орогшодто туһаламжа үзүүлхын орондо милициин «УАЗ-69» түхэлэй машиные харгыhаа гаргажа хүмэрюулхэ һодэлгэ хэжэ, хэдэн удаа мүргэhэн байгаа. Ехэзэр гэмтэhэн милициинер-жолоошон О. Черных машина соогоо амила табяа, районой больницада оруулагдаhан мүрдэгшэ С. Антонов августын 2-то наhа бараа. Мүн нүгөөдэ хоёрынь хүндөөр гэмтэhэн байна. Харгы дээрэ хулигаантаhан элэнэр тэрьелхэ һэдэлгэ гаргаашье һаа, баригдажа, муу муухай хэрэгынь мүрдэлгэдэ ороhой. Нэгэндээ нэтэрhэн эдэнэр зорюута алуур үүдхээ ха юм.

Үнгэрhэн долоон хоногой туршада наркотическа бодосуудые хэрэглэhэн 37, хүн баригдаба. Энэмнай Советскэ районой дотоодын хэрэгүүдэй таhагай энэ үе соо эмхидхэhэн эгээл ехэ ябуулга болоно.

Июлиин 30-най үглөөнэй 4 часта Борсоевой нэрэмжэтэ үйлсэдэ «Жигули» машина ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэдтэ баригдаhан юм. Антарск хотоhоо ерэжэ ябаhан һэжэглэмэр хүбүүдэй машина нэгжэжэ үзэхэдэнь, 50 килограмм улhан олдоо. Эдэнэр хад бэ гэхэдэ, медициный институтай хоёр студент болоно.

Республика дотор элдэб хулигаан ааша гаргаhан 120 эрхэтэн, 442 hогтуушуул баригдаhан, тэлэрүүлгын газарта 651 хүн оруулагдаhан байха юм.

Буряад Республикын МВД-гэй хэблэлэй бүлэг.

УҺАНДА ШУНГАХАДА БОЛОХО

Гол горходто шунгажа ого-то болохогүй гэhэн аймшагтай hураг суу гэнтэ Хориин аймаг соогуур таража, зоние сошоohон байна. Ушар шалтагаанинь гэхэдэ, Худан, Үдэ голнуудай уhан муухай болоо юм ха. Тодорхойгоор хэлэхэдэ, уhан соо радиационно элдэб үлэгдэлнүүд элиргүүлэгдээ гэлсэбэ.

Энэнhээ айhан олон хориинхид голой эрьедэ амархаяа, сэнгэхэеэ болихо баатай болоо hэн.

Иимэ юумэнэй болоод байхада, түсхай мэргэжэлтэд дэры шэнжэлэлгэ хэhэн байгаа.

Худан голой уhан соо нефтиин зүйлнүүд 1,2 дахин ехэ байгаа.

Худан, Үдэ голнуудай уhанда шунгахада, бэелэ ямаршье аюулгүй гэhэн тобшолол хэгдэбэ. Гэхэ зуура эдэ голнуудай уhанай ариг сэбэр байхыш түлөө хүн бүхэн оролдохо ёhотой.

Д. ДАМБАЕВ.

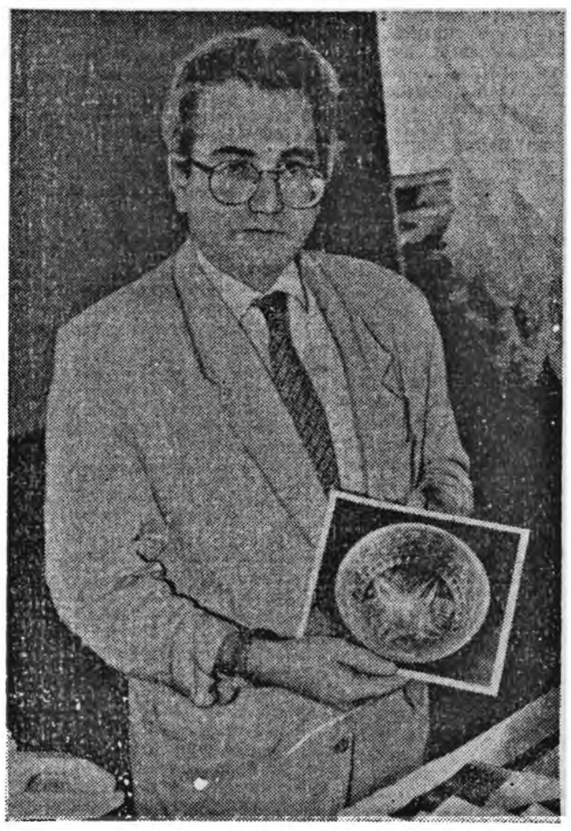

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ. Эрмитажда ээлжээтэ хулгай болобо. Манай ээрын урдахи 3-дахи зуун жэлдэ бүтээгдэhэн Египедскэ ваза үгы болобо.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Эрмитажай директор М. Б. Пиотровский үгы болоhон вазын зурагуудые харуулжа байна.

ИТАР—ТАСС-ай фотохронико.

Редакторай уялга дүүргэгшэ Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б.М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад—Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет
Бүгэдэ буряадай үндэhэн соёлой эблэл болон редакциин ажалша коллектив.

Манай адрес:

670000. Улаан-Үдэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23. «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонуud: редакторай—2.50.96, приемный — 2.54.54, редакторай орлогшонорой — 2.68.08. 2.62.62, харюусалгата секретариин—2.50.52, секретариадай—2.66.76, табагууд: политическэ—2.55.97 (даагшань), 2.61.35, 2.56.23, социально-экономическа—2.64-36 (даагшань), 2.63-86, 2.67-81, 2.61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, олоннитын хүдэлмэриин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын —2-60-91; корректорнуудэй— 2-33-61, хэблэлдэ бэлдэ